

ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN KIBRIS SORUNU: 1959-1960 ANDLAŞMALARININ HUKUKİ GEÇERLİLİĞİ^(*)

Dr. Tayfur YUMUŞAK^(*)

Öz

1959 - 1960 Andlaşmaları ile Kıbrıslı Türk ve Rum toplulukları arasında denge sağlanmış, bu şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu düzen, 1963 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar'ın Anayasayı değiştirme talepleri ile bozulmuş, değişiklik talepleri Türk toplumu tarafından kabul görmeyince Ada'da şiddet hareketleri başlamıştır. İleri sürülen değişiklik sebepleri uluslararası kamuoyu tarafından da kabul görmeyince bu defa Kıbrıslı Rumlar, zaruret hali hukuksal gerekçesine başvurarak Anayasa'yı tek taraflı olarak değiştirmiş, 1959 - 1960 Andlaşmaları ile tesis edilen dengeyi yok etmişlerdir. Günümüze kadar devam eden bu uygulama ile Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmektedirler. Bu yaklaşım Kıbrıslı Türkler'in dışlanmasına, azınlık olarak görülmesine ve ayrımcı politikalara tabi tutulmalarına neden olmuştur. Bugün Kıbrıs, hala bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler

1959-1960 Andlaşmaları, Andlaşmaların Geçersizlik Sebepleri, 1960 Kıbrıs Anayasası Değiştirilme Talebi, Zaruret Hali, Birleşmiş Milletler Kararları.

THE CYPRUS PROBLEM IN TERMS OF INTERNATIONAL LAW: LEGAL VALIDITY OF THE 1959-1960 AGREEMENTS

Abstract

With the 1959 - 1960 Agreement, balance was achieved between Turkish Cypriot and Greek Cypriot communities, and the Republic of Cyprus established in this form. This balance was disrupted by the Greek Cypriots' demands to change the Constitution since 1963, and when the demands for change were not accepted by the Turkish Cypriots, violent movements began on the island. When the reason for the change were not accepted by the international community, this the the Greek Cypriots changed the Constitutions unilaterally by resorting to the legal justification of the state of Necessity, destroying the balance established by the 1959 - 1960 Agreements. With this practice, which continues until today, the Greek Cypriots act as the sole legal representatives of the Republic of Cyprus. This approach has caused the Turkish Cypriots to be excluded, seen as a minority and subjected to discriminatory policies. Today Cyprus is still continues to exist as a problem.

Keywords

1959-1960 Agreements, Reasons for Invalidity of Agreements, Demand to the 1960 Cyprus Constitution, State of Necessity, The United Nation Resolutions.

^(*) [Makalenin Dergiye Geliş Tarihi](#): 21.05.2024 - [Makalenin Kabul Edildiği Tarih](#): 29.08.2024
[DOI No](#): 10.54704/akdhfd.1487650

^(**) [E-posta](mailto:tayfur.yumusak@hotmail.com): tayfur.yumusak@hotmail.com
[Orcid Id](https://orcid.org/0000-0002-7901-5090): <https://orcid.org/0000-0002-7901-5090>

Extended Abstract

The Cyprus Problem arose after the Second World War, with Britain's idea of close outting the island of Cyprus. England started the negotiation process between Turkey and Greece, but the negotiations were blocked when Turkey put forward the "partition" view and Greece put forward the "Enosis" view. As a result of difficult negotiations, the Republic of Cyprus was established, which is bi-communal, has limited powers and has an internationalized constitution. It is the 1959 - 1960 Agreements that gave life to this state. What is meant by these agreements are the "Treaty Concerning the Basic Structure of the Republic of Cyprus", the "Treaty of Guarantee", the "Treaty of Alliance" and the "Treaty of London", which introduces and approves additional provisions. With these Agreements, balance was achieved between the Turkish Cypriots and Greek Cypriots communities. Namely, the Greek Cypriot President and the Turkish Cypriot Vice President will take part in the executive branch, and they will have veto power. There will be a Council of Ministers that will assist them in fulfilling their executive duties, seven members of which will be elected from Greek Cypriots and three members from Turk Cypriots. Legislative power will belong to the House of Representatives. Seventy percent of the parliament will be elected separately by Greek Cypriots and thirty percent by Turkish Cypriots. In addition, these two communities will also have their own parliaments. It is the highest body of the judicial organization; The Supreme Court will be established, with two members elected from Greek Cypriots, one member from Turk Cypriots, and the last member from independent members. If you pay attention, participation in state branches was shared between the two communities and a balance order was created. Therefore, the Republic of Cyprus is not a nation state but an internationalized bi-communal state.

However, this balance order drawn by the 1959 - 1960 Agreements disturbed the Greek Cypriots, and they expressed their demands to change the Constitution since 1963. When this demand was not accepted by the Turkish Cypriots, a period of violence began on the island. Greek Cypriots tried to intimidate the Turk Cypriots through violence and condemn them to minority status. In this context, Turkish Cypriots were excluded from state administration, public offices and government.

Greek Cypriots wanted to be accepted as the sole legal representative of the Republic of Cyprus, and in this context, they applied for the legal justification of the state of necessity. In international law, the state of necessity refers to situations that make it very difficult or impossible for a legal person to fulfill its obligations, and it can eliminate the international responsibility of a state. Because the existence of an emergency situation and obligation makes it impossible for these legal entities to fulfill their obligations. In this respect, the situation of necessity is an exception. This exception was a solution aimed at eliminating the problems that the constitution makers could not foresee and the elements that threatened the existence of the republic. In this context, Greek Cypriots; they claimed that the Republic of Cyprus was going through an emergency and extraordinary period, terrorist incidents were increasing, and public administrations were in danger of collapse. In this context, they changed the Constitution and destroyed the balance order established by the 1959-1960 Treaties. As it is known, the Cyprus constitution is a constitution established with the 1959 - 1960 Agreements. It has an internationalized structure. In this case, violation of the Constitution means violation of international agreements. This situation causes international liability. Greek Cypriots resorted to the doctrine of necessity to escape responsibility and argued that the changes made were temporary and that these regulations would be eliminated in case of a return to normal. However, it is a matter of serious debate that the state of necessity, whose definition and conditions are regulated in international law, occurs within the scope of the Cyprus Problem. Because, it is clear that the conditions for the legal justification of the state of necessity are not met. First of all, Greek Cypriots have been the strongest opposition to the 1959-1960 Agreements since the founding of the Republic of Cyprus. They are against the existence of the Constitution based on these agreements. Secondly, the violent incidents justified by the state of necessity were initiated by the Greek Cypriots. As can be seen in our article, Greek Cypriots engaged in great acts of terror and violence. As a result, Turkish Cypriots were not allowed into the government, public administrations and state levels. Thirdly, to the referendum held in 2004 within the framework of the Annan Plan, Greek Cypriots said no by 75.8% and Turkish Cypriots said yes by 65%. Thus, Greek Cypriots voted for the continuation of the order based on necessity. This shows that there is no longer any basis for the state of necessity. While this legal fact is obvious, the legal justification of the Greek Cypriots' state of necessity is accepted by the international community. In this context, the United Nations, the Council of Europe and the European Union have declared at various times that there is only one government on the island and that it consists of Greek Cypriots. This situation reveals that Turkish Cypriots cannot fully explain their legal justifications and cannot create international public opinion.

GİRİŞ

Kıbrıs sorunu, esas itibariyle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlamıştır. Değişen dünya konjonktürü, İngiltere'nin Ada'ya bakışını değiştirmiş ve bu durum Kıbrıs üzerine Türkiye ile Yunanistan'ı dâhil edecek şekilde müzakerelerin başlamasına neden olmuştur. Müzakerelerin başlangıcında Türkiye taksim tezini savunurken; Yunanistan Enosis ile Ada'nın Yunanistan'a bağlanması görüşünü dile getirmiştir. Ancak çetin müzakereler neticesinde taraflar uzlaşmış ve 1959 - 1960 Andlaşmaları akdedilmiştir.

Makalemizin başlığında da yer alan 1959 - 1960 Andlaşmaları'ndan kastedilen; *Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına Dair Andlaşma, İttifak Andlaşması, Garanti Andlaşması* ve bunlara ek hükümler getiren *Londra Anlaşması*'dir. Bu Andlaşmalar'a uygun şekilde, 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Anayasası yürürlüğe girmiş, aynı gün Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

1959 - 1960 Andlaşmaları ile Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları arasında bir denge oluşturulmuş, ulusal değil iki uluslu/toplumlu bir devlet kurulmuştur. Bu denge, 1963 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar tarafından ileri sürülen Anayasa değişikliği talepleri ile bozulmuştur. Değişiklik taleplerinin neler olduğu, bunların hangi hukuki gerekçelere dayandırıldığı makale çalışmamızda açıklanmıştır. Aşağıda da görüleceği üzere değişiklik talepleri Kıbrıslı Türkler tarafından kabul görmemiş, ardından Ada'da şiddete dayalı dönem başlamıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından bir süre sonra Kıbrıslı Rumlar, Türkler'i azınlık olarak görmüş, Türkler'le beraber devleti yönetme yetkisini paylaşmak istememişlerdir. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için zaruret hali hukuksal gerekçesi ile 1960 Kıbrıs Anayasası'nı tek taraflı olarak değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bunun neticesi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmeye başlamışlardır. Bu durum uluslararası kamuoyu tarafından da benimsenmiştir. Bunun nedenlerine ve neticelerine aşağıda yer verilmiştir.

Kıbrıslı Rumlar, nihai olarak azınlık statüsü verilerek Kıbrıslı Türkler'in her türlü devlet organı (*Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, Bakanlık, milletvekilliği, yüksek mahkeme üyelikleri vs.*) ve kamu idaresi içerisindeki görevlerinden dışlanmasını talep etmektedirler. Bu yönüyle aşağıda olay örgüsü ve hukuki nitelendirmeye ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

I. 1959 - 1960 ANDLAŞMALARINA GİDEN SÜREÇ

Kıbrıs, 4 Ağustos 1571'te Venedik'ten alınarak Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. 307 yıl süren Osmanlı idaresi, 1877 - 1878 Osmanlı Rus savaşı nedeniyle sona ermiştir. Kıbrıs sorununun kaynağı bu aşamada başlamıştır¹. Şöyle ki; savaşın neticeleri ağır olduğundan ötürü İngiltere, Rusya'ya karşı himaye

¹ Hüseyin Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları* (Ankara, Turhan Kitapevi, 2015), 153.

etme karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kıbrıs'ı talep etmiştir. Osmanlı bu teklifi kabul etmiş, Ada'nın idari yönetimini İngiltere'ye bir yıllık süre ile 93 bin sterlin karşılığında devretmiştir². Taraflar arasındaki Andlaşma'ya göre Osmanlı egemenliği devam edecek ancak idare İngiltere'ye ait olacaktır³. Ada'da yaşayan Müslümanlar, Osmanlı Padişahı ve Halifesine bağlı kalacaktır. Şeriye mahkemeleri yürürlükte olmakla birlikte geriye kalan hususlarda İngiltere söz sahibi olacaktır. Bu Andlaşma'ya uygun şekilde bir yıllık süre geçirilmiş, buna rağmen İngiltere Ada'daki hükümlerini devam ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılması üzerine İngiltere, 5 Kasım 1914'te Ada'yı ilhak edip vali atamıştır⁴. Bu karar tek taraflı bir karar olup 1878 Andlaşması'na ve uluslararası hukuka aykırıdır. Osmanlı İmparatorluğu bu kararı kabul etmeyip protesto etmesine rağmen sonuç değişmemiştir⁵. Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere'nin 1914'te yaptığı haksız ilhaki, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması m. 20. ile tanımıştır⁶. Böylece Ada'nın İngiltere'ye ait olduğu kabul edilmiştir.

² “İki maddelik bu antlaşmanın 1. md.'sine göre; Rusya, Batum, Ardahan ve Kars'ı işgal altında bulundurduğu sürece ve Osmanlı devleti ile gelecekte yapılacak barış antlaşmasında belirlenecek sınırları ihlâl ederek, bu devletin Asya topraklarından bir bölümünü işgal etme yoluna gittiği takdirde, İngiltere Osmanlı devletini savunmak yükümünü yüklenmiştir. Buna karşılık Osmanlı devletinin İngiltere'ye yönelik iki ayrı yükümü bulunmaktadır: a) Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan ve diğer azınlık için ıslahat yapmak; b) İngiltere'nin, yükümünü yerine getirebilmesi için Kıbrıs'a asker yerleştirmesine ve burayı idare etmesine rıza göstermek” açıklamalar için bkz. Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme* (Ankara, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, 2009), 1; ayrıca bkz. “4.6.1878 tarihli Büyük Britanya ve Osmanlı Devleti arasındaki Savunma İttifakı Sözleşmesi ile Kıbrıs adasının İngiltere'nin işgaline ve yönetimine bırakılması” söz konusu olmuştur, bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 153.

³ “...Kıbrıs'ın Osmanlı Devletine ait olacağını, vermekte olduğu vergiyi Osmanlı Hazinesine ödemeye devam edeceği, sadece askerî ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Rusların işgal ettikleri yerlerden çekildikleri vakit İngiltere'nin de Kıbrıs'tan çekileceği taahhüt edilmiştir. Tebliği Sultan II. Abdülhamit'e ileten İngiliz elçisi Haricî Nazırının itirazı üzerine, “Eğer Osmanlı Hükûmeti bu antlaşmayı kabul etmezse kongrede (Berlin Kongresi) barış şartlarını değiştirmeye İngiliz murahhısları çalışmayacak ve İngiliz Devleti donanması kuvvetiyle cebren Kıbrıs'ı işgal edecektir” demiştir. Bu durum üzerine Padişah II. Abdülhamit, “Hukuku şahaneme asla hâfel gelmemek şartı ile muahedenameyi tasdik ederim” notunu metne yazarak, muahedeyi tasdik etmiştir. Bu durum tahlil edilirken, Rus kuvvetlerinin Yeşilköy'e kadar geldikleri ve ani bir baskınla İstanbul'un tamamını ele geçirebilme ihtimalleri göz ardı edilmelidir...”, açıklamalar için bkz. Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1 (2004): 101 - 112, 103.

⁴ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi-I (1878 - 1960)*, *Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika* (İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984), 65; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 2; “Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında başlayan savaş nedeniyle 1878 Antlaşmasının geçerliliği kalmadığı belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: “Yukarıda belirtilen tarihten itibaren Kıbrıs adası ilhak edilecek ve Majestelerinin mülkünün bir parçası haline gelecektir. Bu kararname, 1914 Kabinininin Kıbrıs'ı ilhak kararı adını taşıyacaktır”, açıklamalar için bkz. Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, 104; Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 153.

⁵ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 2.

⁶ Devam eden maddede Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin İngiliz ya da Türk uyrukluluğu arasında seçme hakları bulunduğu hükme bağlanmıştır, bkz. Lozan Barış Andlaşması m. 21.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Ada'da Kıbrıslı Rumlar arasında Enosis (*Yunanistan'a katılma*) faaliyetleri hız kazanmıştır⁷. Yunanistan, 1950'den başlayarak bu faaliyetleri benimsemeye, bu yönde politikalar oluşturmaya başlamıştır⁸. Bu kapsamda 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler'e (B.M.) taşımıştır⁹. Bu başvuru ile halkların hak eşitliği ile self determinasyon ilkelerinin Kıbrıs adasında yaşayan halka uygulanması talep edilmiş, ancak talep B.M. Genel Kurulu tarafından reddedilmiştir¹⁰. İngiltere bu kararın çıkması için çabalamış ve istediğini elde etmiştir¹¹. Bu süreç içerisinde Türkiye, self determinasyon adı altında Ada'nın Yunanistan'a verilemeyeceğini ileri sürmüş ve Kurul'dan ret kararı çıkması için mücadele etmiştir¹².

⁷ Gürel, *Kıbrıs Tarihi-I (1878 - 1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, 10.

⁸ "Kıbrıslı Türkler arasında, 1930'lu yıllarda, özellikle Helen milliyetçiliğine karşı, İngilizlerin de desteğiyle Türk milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Türkiye'de ise Kıbrıs Türkleri arasındaki bu gelişmeler, basında yer bulmakla birlikte, Türk hükümetlerinin, 1945'ten 1954'e kadar temel güvenlik sorunu ve NATO'ya üyelik ile meşgul olmaları nedeniyle, Kıbrıs sorununa uzak kaldıkları görülmektedir. Türkiye'nin 1955'ten başlayarak Kıbrıs sorununa dâhil olması ve 1957'den başlayarak taksim tezi lehinde mücadelesi (söz konusudur)", Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 167.

⁹ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 154.

¹⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 814 sayılı Karar, 17.12.1954 Tarih, A_RES_814(IX)-EN (1).pdf (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024); Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1977), 25 - 26 ve 55 - 63; Aynı zamanda "Yunanistan'ın, Kıbrıs'da self-determinasyon (kendî yazgısını belirleme) uygulanması talebi karşısında, 17 Aralık 1954 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu, konuyu "şimdilik" müzakere etmeme kararı aldı.", açıklamalar için bkz. Derya Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. (2017): 171 - 206, 180; "Olumlu bir sonuç alınamamış olmasına rağmen Yunanistan bu konuyu 1954'ten 1957 yılı sonuna dek dört ayrı Genel Kurul toplantısı gündemine getirmiştir. Yunanistan, Lozan Antlaşması hükümleri ne olursa olsun, İngiltere'nin Kıbrıs'ta self-determination ilkesinin uygulanmasını reddedemeyeceğini ileri sürmüştür. Buna göre, 103. md.'si uyarınca şart hükümleri, diğer uluslararası antlaşmalara üstündür. Bu nedenle, Şart'ın 2. md.'si, 1. fık.'sında yer alan self-determination ilkesi, Kıbrıs'ta yaşayan halka uygulanmalıdır. Yunanistan ayrıca, Lozan Antlaşması'na taraf olmasının, bu antlaşmanın tüm hükümlerini kabul ettiği anlamına gelmeyeceğini; Müttefik Devletlerin 20. md. ile İngiliz ilhakının Türkiye tarafından tanınmasını kabul ettiklerini, ama bu ilhakı kendileri bakımından tanımadıklarını ileri sürmüştür", açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 4.

¹¹ "İngiltere, Ada'daki İngiliz egemenliğinin Lozan Antlaşması ile kurulduğunu; Yunanistan'ın bu antlaşmaya taraf olduğunu ve İngiltere'nin Ada'daki egemenliğini, Oniki Ada'dan farklı olarak, çekince ileri sürmeksizin tanıdığını ileri sürmüştür. İngiltere ayrıca, self determination ilkesinin her yerde uygulanamayacağını ve coğrafi, hukuki, stratejik, tarihi nedenlerle ve uluslararası düzenin sağlanmasına amacına hizmet etmek için uygulanabileceğini de vurgulamıştır. BM Genel Kurul'u önünde Kıbrıs'a ilişkin girişimler, gerekli çoğunluk elde edilemediğinden Yunanistan'ın istediği yönde resmi bir Genel Kurul kararına dönüşmemiştir", açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 4.

¹² Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 38, S. 3-4 (2011): 223 - 255, 226; 1954'ten itibaren Türkiye, İngiltere'nin olumlu girişimleri neticesinde Kıbrıs sorununun "ilgili taraflardan biri" sıfatını almıştır, bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 4.

Self determinasyon talebinin karşılık bulmamasından sonra Rum terör örgütü E.O.K.A., 1 Nisan 1955 tarihinde Ada'da ki ilk terör eylemini gerçekleştirmiştir¹³. Bu eylemler giderek sıklaşmış ve Ada'da ki gerilim had safhaya tırmanmıştır. Bu süreçte İngiltere için içinden çıkamaz hale gelmiştir. Zira Kıbrıs sorunu dışında bu dönemde İngiltere'nin karşılaştığı başka ciddi sorunlar da bulunmaktadır¹⁴. Örneğin, İngilizler tarafından yürütülen Süveyş Kanalı askeri harekâtı başarısız olmuştur. Bu netice, İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve NATO olmadan artık hareket edemeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. İngiltere, 1957 tarihli *Eisenhower Doktrini* ile bölgedeki çıkarlarını ABD'ye devretmiştir. Özet olarak; Ada'da E.O.K.A. tarafından tırmandırılan gerginlik, öldürülen İngiliz askerleri, Ortadoğu'da üstünlüğün ABD'ye devredilmesi gibi gelişmeler İngiltere'nin Ada'ya bakışını değiştirmiştir. Ada'yı idare etmek yerine Ada'da askeri üslere sahip olmak; değişen konjonktür için tercih edilmiştir. Artık İngiltere için Ada'daki üsler yeterli olacaktır¹⁵. Bu yeni tez üzerine İngiltere 19 Aralık 1956'da, self determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasını kabul ettiğini açıklamıştır. Başlangıçta Türkiye taksim tezini ileri sürerken, Yunanistan Enosis'ten yana olmuştur. Tarafların görüşleri bu olmakla birlikte yürütülen müzakereler neticesinde Yunanistan Enosis'ten, Türkiye'de taksim görüşünden vazgeçmiştir. Nihayetinde 11 Şubat 1959'da ortak bir bildiri yayımlanmış, çözüm için Türkiye ile Yunanistan'ın anlaştığı duyurulmuştur¹⁶. Bu esnada, Centilmenler Andlaşması, Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına İlişkin Andlaşma, Garanti Andlaşması, İttifak Andlaşması olmak üzere dört belge imzalanmıştır. Bu dört belge *Zürih Andlaşması* olarak nitelendirilmektedir. Bu Andlaşma'ya İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları taraf değildir. Bu son sayılanlar dâhil tüm tarafların rızasını içeren *Londra Andlaşması* 19 Şubat 1959'da imzalanmıştır. Bu Andlaşma, *Zürih*'te Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilen Garanti Andlaşması, İttifak Andlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı Andlaşmalarına bazı eklemeler getirmiştir. Bunlardan en önemlisi, Garanti Andlaşması'na getirilen ek hüküm ile İngiltere'nin, Ada'da *Ağrotur* ve *Dikelya* mevkiinde olmak

¹³ "1951'den başlayarak Grivas, EOKA'nın kurulması çalışmalarını başlatmış ve 1.4.1955'te EOKA ilk sabotaj eylemini gerçekleştirmiştir", açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 154.

¹⁴ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi-II, 1878-1960; Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika* (İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985), 46.

¹⁵ "İkinci Dünya Savaşı ertesinde yükselen Arap milliyetçiliği ve 1948 yılında İngiltere'nin Filistin'den çıkması, Kıbrıs'ın İngiltere bakımından önemini daha da artırmıştır. 1950 yılından itibaren Kıbrıs, İngiltere'nin Orta Doğu'daki askeri üssü durumuna gelmiş ve özellikle 1956 yılında Süveyş'teki İngiliz başarısızlığı ertesinde Ada hayati önem kazanmıştır. Bu dönemde İngiltere, Orta Doğu'da artık ABD üstünlüğü döneminin başladığını ve Kıbrıs'ta Ada'yı elinde tutmak yerine, bu devletle NATO'nun kullanımına açık askeri üslere razı olmak zorunda olduğunu anlamıştır", açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 3; Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi-II, 1878-1960; Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, 46.

¹⁶ Füsün Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi*, C. 51, S. 1 (1996): 43 - 51, 43.

üzere iki askeri üs elde etmiş olmasıdır¹⁷. İngiltere, İttifak Andlaşması'na taraf değildir. Zürih ve Londra Andlaşmaları temel alınarak 16 Ağustos 1960'ta imzalanan *Lefkoşa Andlaşması* ile Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti; uluslararasılaştırılmış bir anayasaya sahip, yetkileri sınırlı, iki toplumlu bir devlettir¹⁸. İki toplumun dengesi üzerine kurulmuş bir anayasal düzene sahiptir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Andlaşma'da bunun çerçevesi çizilmiştir. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin; başkanlık rejimi ile yönetileceği, Cumhurbaşkanı'nın Rum, Yardımcısının Türk olacağı, bunların Türk ve Rum toplumları tarafından ayrı ayrı 5 yıl süre için seçilecekleri, her birinin veto yetkisine sahip olacakları (m. 1 - 4), devletin resmi yazışma dilinin Türkçe ve Yunanca olacağı (m. 2) açıklanmıştır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Yardımcısına ait olmakla birlikte bunun kullanımına yardımcı olmak üzere on kişilik Bakanlar Konseyinin bulunacağı, bunların yedisinin Rum, üçünün Türk olacağı kararlaştırılmış, bakan namzetlerinin kendi toplumlarınca seçilecekleri ifade edilmiştir (m. 5). Yasama yetkisi Temsilciler Meclisi'ne ait olacaktır. Meclisin yüzde yetmiş Kıbrıslı Rumlar tarafından, yüzde otuzu Kıbrıslı Türkler tarafından ayrı ayrı genel oyla seçilecektir (m. 6). Ayrıca bu iki toplumun kendilerine ait birer meclisleri de olacaktır (m. 61). Adli yargı teşkilatının en yüksek organı niteliğinde; iki üyesi Rumlar'dan, bir üyesi Türkler'den, son üyesi ise bağımsız üyelerden seçilecek Yüksek Mahkeme teşkil edilecektir (m. 16).

Garanti Andlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, ülke bütünlüğü ve güvenliğinin sağlanması ve aynı zamanda anayasasına saygı gösterilmesi Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından taahhüt edilmiştir¹⁹. Bu Andlaşma'nın hükümlerinin ihlâlî durumunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli olan teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirlerine danışmak yükümünü yüklenmiştir²⁰. Ortaklaşa veya uyumlu bir hareket mümkün olamıyorsa, garanti eden üç devletten her biri bu Andlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla sınırlı olmak üzere harekete geçmek hakkını

¹⁷ Pazarcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 155.

¹⁸ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 33 - 49.

¹⁹ Garanti Andlaşması m. 1; "Garanti Antlaşması çok taraflı bir antlaşma olduğundan ve antlaşma metninde aksi belirtilmediğinden, özetlemeye çalıştığımız yükümlülükler, antlaşmanın tarafı tüm devletlere karşı üstlenilmiştir. Bu durumda üç Garantör devlet, yükümlülüklerini, sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı değil, birbirlerine karşı da yüklenmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti de kendi yükümlülüklerini, Garantör devletlerin her birine karşı ayrı ayrı yüklenmiş olmaktadır", açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 13; Doktrinde şu açıklamalar yapılmıştır: "Burada belirtilen yükümlülüğe aykırı davranılmamasını temin etmek için, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik bir diğer yükümlülük daha gerekli görülmüştür: "Herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmamak". Bu son yükümlün yerine getirilmesi bağlamında Kıbrıs Cumhuriyeti "Ada'nın gerek birleşme, gerekse taksimini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edecek tüm faaliyetleri" yasaklayacaktır", bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 13; Benzer şekilde Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, 90.

²⁰ Garanti Andlaşması m. 3.

saklı tutar²¹. Anlaşılacağı üzere, müdahale hakkının şartlarının oluşması halinde garantör devletler; ister ortaklaşa ister münferiden, düzeni yeniden kurmak ile sınırlı bir şekilde müdahale yapabilme hakkını sahip kılınmıştır²².

Bir diğer anlaşma olan İttifak Andlaşması'na İngiltere taraf olmamıştır. İttifak Andlaşması ile taraflar, ortak savunmaları için işbirliği yapmak ve bu konudaki sorunlar bakımından birbirleriyle danışmada bulunma yükümünü yüklenmişlerdir²³. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü koruma amacı da yükümlülükler arasına dâhil edilmiştir. Bu kapsamda doğrudan veya dolaylı her tür saldırı veya saldırganlığa karşı koyma yükümü taahhüt edilmiştir²⁴.

Nihayetinde Londra Andlaşması ile temel olarak Zürih Andlaşmaları olarak anılan yukarıdaki Andlaşmalar'a bazı eklemeler yapılmış ve İngiltere'nin Ada'da iki askeri üs elde etmesi kararlaştırılmıştır²⁵.

II. 1959 - 1960 ANDLAŞMALARINI DEĞİŞTİRME TALEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda yer verildiği üzere; 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın sınırlarını çizdiği ve denge sütunları üzerinde yükselen Kıbrıs Cumhuriyeti, 30 Kasım 1963'te Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasayı değiştirme talepleri ile sarsıntıya girmiştir²⁶. Değişiklik talepleri, Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilince Makarios, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın doğrudan geçersizliğini 1 Ocak 1964'te, Türk uçaklarının Lefkoşa üzerinden uçuşu nedeniyle ileri sürmüştür²⁷. Bu kapsamda 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın kendisine ve devlete tehdit kullanılarak akdedildiğini, bu Andlaşmalar'ın eşitlikli andlaşma niteliğinde olduğunu, ayrıca Garanti Andlaşması'nda yer alan müdahale hakkının kuvvet kullanımı içerdiğini, oysa bu hususun Birleşmiş Milletler Şartı'nın madde 2/4'e aykırı olduğunu, bu maddenin jus cogens niteliğini haiz bir hüküm içerdiğini, Andlaşma'dan kaynaklanan hükümlerin esaslı şekilde ihlal edildiğini; bu sebeplerle Andlaşmalar'ın geçersiz olduğunu ileri

²¹ Garanti Andlaşması m. 4.

²² "Garantör devletlerin, harekete geçtiklerinde hedeflemeleri gereken amacı belirten "bu Antlaşma'yla yaratılan düzeni yeniden kurmak" ifadesi, yukarıda özetlemeye çalıştığımız yükümlülüklerde somutlaşmaktadır. Bu antlaşmayla yaratılan düzen dışında, yeni bir ilişki biçiminin ortaya çıkarılması, tüm taraflar aksi yönde bir uzlaşmaya varmadıkça, Garantör devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesi usulünün, yani Antlaşma'nın 4. md.'sinin ihlal edilmesi sonucunu doğuracaktır" açıklamalar için bkz. Özersay, Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme, 15.

²³ İttifak Andlaşması m. 1.

²⁴ İttifak Andlaşması m. 2.

²⁵ Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, 91.

²⁶ Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", 45.

²⁷ Makarios, ilgili Andlaşmalar'ın Kıbrıs halkına zorla imzalatıldığını iddia etmiştir, bkz. Keasing's Contemporary Archives, 1963 - 1964 Vol 15 (Bristol: Keasing's Publication Limited (of London), 1964), 20115; Ayrıca bkz. Thomas Ehrlich, *International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967* (Oxford, Oxford University Press, 1974), 50; Pazarcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

sürmüştür. Bunun yanı sıra Andlaşmalar'ın akdedildikleri esnada var olan koşulların köklü bir şekilde değiştiğini (*rebus sic stantibus*), ayrıca Andlaşma hükümlerinin yerine getirilmesinde sonraki imkânsızlık halinin vaki olduğunu ileri sürmüştür.

Makarios'un dillendirdiği Rum tezi, hukuki vechesiyle sorunludur. Şöyle ki, bir andlaşmanın geçersizliğini içeren hususlar 1969 tarihli *Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*'nde yer almaktadır²⁸. İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti iddiasıyla Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (G.K.R.Y.), Sözleşmeye taraf olmakla birlikte Türkiye taraf değildir²⁹. Dolayısıyla Sözleşme'nin (m. 34 gereğince) Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi söz konusu değildir. Bunun yanı sıra ilgili Sözleşme, 1959 - 1960 Andlaşmaları'ndan sonra akdedilmiş ve akdedildiğinden çok uzun zaman sonra, 27 Ocak 1980'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme (m. 4 gereğince) kendisinden önce var olan olaylara uygulanamaz. Dolayısıyla bu Sözleşme'de yer alan geçersizlik sebeplerinin 1959 - 1960 Andlaşmaları'na uygulanamayacağı açıktır. Bununla birlikte Sözleşmenin (m. 38 gereğince) teamül niteliği kazanmış hükümlerinin taraflara uygulanabileceği söylenebilir³⁰. Makarios'un ortaya attığı Rum tezinin içerdiği geçersizlik sebeplerine bu minvalde tek tek göz atılmalıdır:

- Temsilciye baskı iddiası üzerine geçersizlik, Sözleşme m. 51'de düzenlenmiştir. Bu kapsamda “*bir devletin temsilcisine yöneltilen eylem veya tehditle zor kulanılarak elde edilen, devletin bir antlaşmayla bağlanma rızasının açıklanmasının hiçbir hukuki etkisi yoktur*”³¹. Temsilciye baskı iddiasının bir andlaşmanın

²⁸ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, bu sayfadan sonra çalışmamızda “Sözleşme” olarak anılacaktır. Sözleşme, 23 Mayıs 1969'da imzalanmış, m. 84 gereğince 27 Ocak 1980'de yürürlüğe girmiştir. Aynı tarihte 18232 sayılı Andlaşma olarak Birleşmiş Milletler'e tescil ettirilmiştir. Sözleşme'nin depoziteri Avusturya'dır. 15 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla 45 imzacısı ve 116 tarafı vardır. Çalışmamız bakımından önem arz ettiği şekliyle ifade etmek gerekirse, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın taraflarının tümü Sözleşmeye taraf değildir. İngiltere, 20 Nisan 1970, Yunanistan 30 Ekim 1974 ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal ve tek hükümeti iddiasıyla Rum Yönetimi, 28 Aralık 1976 tarihlerinden itibaren Sözleşme'ye taraftırlar. Türkiye, Sözleşme'ye taraf değildir. Sözleşme metni için bkz. Vienna Convention on the Law of Treaties (1969) (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

²⁹ Aynı zamanda “1969 Viyana Sözleşmesi'nin, 1959-60 Antlaşmalarından doğacak uyumsuzluklara uygulanmasına engel teşkil edebilecek bir diğer önemli nokta, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sözleşme'ye taraf olmasıyla ilgilidir. Bilindiği üzere Kıbrıs Cumhuriyeti, fiilen Aralık 1963'te ortadan kalkmış olmakla birlikte, uluslararası toplum Kıbrıs devletinin hukuki varlığını sürdürdüğü görüşündedir. Daha önce açıklandığı üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, hukuki varlığını devam ettirdiği ve sadece Kıbrıslı Rumlardan oluşan yönetimin, bu devletin yasal hükümeti olduğu yönündeki görüşün dayandırıldığı Zaruret Hali Doktrininin (Doctrine of State Necessity) Kıbrıs'a uygulanması ciddi iç çelişkiler göstermektedir”, açıklamalar için Özersay, *Hukuksal İnceleme*, 52.

³⁰ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 64.

³¹ “(Temsilciye baskı içerecek) davranışlar, fiziki ve manevi (özel hayatına dair bazı hususların açıklanması tehdidi, aile fertlerinden birine kötülük yapma gibi) de olabilir”, açıklamalar için bkz. Sevin Toluner, *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından* (Derleyen ve Düzenleyenler: Prof. Dr. Ayşe Nur Tütüncü, Dr. Enver Arıkoğlu, Dr. Verda Neslihan Akün, Dr. Elif Başkaracaoğlu), (İstanbul, Beta, 2017), 186; “Bu tür iddiaların geçerli olabilmesi için kanıtların kuvvetli olması gerekir”, açıklamalar için bkz. Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk Ders Kitabı* (İstanbul, Dora Basım Yayın, 2023), 145.

geçersizlik nedeni sayılması teamül niteliği kazanmış bir kuraldır³². Bu geçersizlik nedeni, Makarios'un dillendirdiği baskı iddiaları üzerinden şekillenmiş, bu şekliyle Rum tezi haline gelmiştir. Bu iddiaya göre Makarios, 1959 - 1960 Andlaşmalarının kabul, onay, imza aşamalarında taraf devletlerce yöneltilen baskı altına alınmıştır³³. Makarios; İngiltere'nin "Bu Andlaşmalar imzalanmazsa Macmillan Planı uygulanacaktır" açıklaması ile Yunanistan'ın "Bu Andlaşmalar imzalanmazsa, Ada'da ki kanlı olaylar devam edecek, bunun sebebi Yunanistan değil yalnızca Kıbrıslı Rumlar olacaktır" açıklamasını tehdit olarak kabul etmiş, bu sebeple Andlaşmalar'ı kabul ve imza etmek zorunda kalmıştır³⁴. Ancak Makarios'un açıklamaları üzerinden şekillenen bu geçersizlik iddiasının hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Her ne kadar 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın görüşmeleri esnasında birtakım kuşklar belirtilmişse de, Makarios'un baskı olarak nitelendirdiği eylemlerin baskı olarak kabulü için bunların kişiliğine yöneltilen eylemler olması gerekmektedir. Ancak eylemlerin bu niteliği taşımadığı açıktır. Bu iddialar ispatlanamamıştır. Ayrıca Makarios, bir devletin temsilcisi olmayıp o devletin lideri konumundadır. Şu halde bu geçersizlik sebebine ilişkin şartlar oluşmamıştır³⁵. Kaldı ki, bu iddia andlaşmayı sona erdirmez, sona erdirmek için yal-

³² Uluslararası Hukuk Komisyonu, 1966 yılındaki Taslak hükümleri arasında m. 48'de bu konuya yer vermiştir. Bu konuda genel bir uzlaşma olduğuna dikkat çekmiş ve bir andlaşmanın imzası, onayı ya da kabulü için temsilcilerin şahsına yönelik baskı yapılmasını, elde edilen rızayı geçersiz kılan bir davranış olarak tanımlamıştır. Tercih edilen bu ifadeler, bu kuralın Sözleşme'den önce var olan bir normun kodifiye edilmesi işlemi olduğunu doğrulamaktadır. Bu konuda atıfta bulunulan klasik örnek Çekoslovakya'yla ilgilidir. Hitler Almanyası, 1939 yılında Eflak ve Boğdan'ı ele geçirmek için Çekoslovakya Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı'na baskı yapmış ve onları, bu sonucu doğuracak andlaşmayı imzalamaya zorlamıştır, ayrıntılı açıklamalar için bkz. United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966* (New York, United Nations Publication, 1967), 246; Doktrinde aynı görüştedir. 1961 tarihli "Andlaşmalar Hukuku" adlı kitabın müellifi McNair, bu hususun geçersizlik sebebi olduğuna işaret etmiştir, bu yöndeki açıklamalar için bkz. McNair Lord, *The Law of Treaties* (Oxford, Clarendon Press, 1961), 207.

³³ "Kıbrıslı Rumların lideri olarak davet edildiğim ve 5 Şubat 1959'da Lancaster House'da toplanan Konferans'ta, Yunanistan ve Türkiye hükümetleri arasında Zürih'te varılan ve İngiltere hükümetince kabul edilen antlaşmanın belirli hükümlerine bazı itirazlar ileri sürdüm ve güçlü kaygılarım olduğunu belirttim. Bu antlaşmanın hiç olmazsa bazı hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak için çok çaba sarf ettim. Fakat bu çabalarımda başarılı olamadım; ya antlaşmayı olduğu gibi imzalamak ya da yol açacağı tüm vahim sonuçlarıyla birlikte reddetmek gibi bir ikilem karşısında kaldım. Bu şartlar altında, antlaşmayı imzalamaktan başka bir seçeneğim yoktu. Bu bana, zaruretin dikte ettirdiği bir yoldu", açıklamalar için bkz. Ehrlich, *International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967*, 50.

³⁴ "...Dışişleri Bakanı Averoff, Rum delegasyonu, Makarios'un da hazır bulunduğu bir toplantı yaptı. Averoff burada, bir felaket olarak nitelendirilmiş olan Macmillan Planı'nın bir-kaç ay içerisinde İngilizler tarafından uygulamaya konulacağını; kendilerinin bu planı erteletme girişimlerinin başarısız kaldığını; bu noktadan sonra Kıbrıs'ta ortaya çıkabilecek kanlı olaylardan Yunanistan'ın değil Kıbrıslı Rum temsilciler sorumlu olacağını; harekete geçmeden önce antlaşmalar konusunda Makarios'un rızasını aldıklarını ve son dakikaya dek bir şey yapılmazsa vahim tehlikelerin söz konusu olacağını anlattı", açıklamalar için bkz. Evangelos Averoff-Tossizza, *Lost Opportunities, The Cyprus Question 1950 - 1963* (New York, New Rochelle, 1986), 349; ayrıca bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 82.

³⁵ Toluner, *Toluner Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, 127 - 128; Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 176.

nızca bir neden sunar³⁶. Bu nedene sahip olan taraf gerekçesini ileri sürer, bunun üzerine tarafların ortak rızası ile andlaşma hükmünün/hükümlerinin değiştirilmesi ya da andlaşmanın sona erdirilmesi yoluna gidilir. Buradan bir netice elde edilememesi halinde B.M. Şartı m. 2/3 gereği, barışçıl yollarla bir netice elde edilmeye çalışılır³⁷. Şu halde; Rum tezinin o dönemde ortaya koyduğu üzere, Andlaşma'nın sona erdiği ya da değiştiği iddiasının hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır³⁸.

- Devlete baskı yolu andlaşma akdedilmesi Sözleşme m. 52'de düzenlenmiştir. Bu kapsamda B.M. Şartı'na geçirilmiş olan uluslararası hukuk ilkelerini ihlal edecek şekilde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak veya kuvvet kullanmak suretiyle akdedilen andlaşma batıldır³⁹. Sözleşme öncesinde; doktrin görüşlerine, devlet uygulamalarına ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1966 yılındaki Taslak hükümler konusundaki yorumlarına bakılarak, bu kuralın 1969 yılından önce ortaya çıktığı ve genel olarak uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağının evrimiyle doğrudan ilintili olduğu söylenebilir. Gerek Milletler Cemiyeti Misakı, gerekse Briand-Kellog Paktı (*Paris Paktı*) ile bu yolla elde edilecek olan andlaşmaların artık geçerli olmayacakları hüküm altına almıştır⁴⁰. İkinci Dünya Savaşı ertesinde oluşturulan savaş suçları mahkemelerinin saldırı savaşını suç olarak tanımlamaları, BM Şartı m. 2/4'te kuvvet kullanımı ve tehdidinin yasaklanması ve genel olarak BM'nin uygulamaları, bu kuralın gelişimine destek olmuştur⁴¹. Bu geçersizlik nedeninin, BM Şartı'nın yürürlüğe girmesinden sonra yapılan tüm andlaşmalar bakımından teamül niteliğini haiz bir kural olduğu açıktır⁴². Uluslararası Adalet Divanı 1973 yılındaki *Balıkçılık Davası Kararı*'nda, hem Sözleşme m. 52'ye hem de BM Şartı'na atıfta bulunarak bu kuralın teamül niteliğini haiz olduğunu açıklamıştır⁴³. Bu yönü-

³⁶ Bu yaklaşım Uluslararası Hukuk Komisyonunun çalışmalarına yansımıştır, bkz. United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 262; Doktrin görüşleri için bkz. McNair, *The Law of Treaties*, 208; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 72, 77.

³⁷ Uluslararası Hukuk Komisyonu, bu yöntem ile yükümlülüklerinden kurtulmayı sağlayacak bir bahane biçiminde, geçersizlik, sona erdirmeye ya da askıya almanın keyfi biçimde ileri sürülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak istemiştir, açıklamalar için bkz. United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 262.

³⁸ McNair, *The Law of Treaties*, 208.

³⁹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından*, 188; Reçber, *Uluslararası Hukuk Ders Kitabı*, 145.

⁴⁰ Kuvvet kullanma yasağının tarihi gelişimi için bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk / Konu Anlatımı - Temel Belgeler - Örnek Kararlar* (Ankara, Savaş Yayınevi, 2018), 87; İlyas Doğan, *Devletler Hukuku* (Ankara, Astana Yayınları, 2013), 136; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara, Turhan Kitapevi 2018), 553; Yücel Acer ve İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* (Ankara, Seçkin, 2022), 369; Toluner, *Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından*, 188.

⁴¹ United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 246.

⁴² United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 247.

⁴³ Uluslararası Adalet Divanı, "Balıkçılık Davası", 2.2.1973, 24. Paragraf, 055-19730202-JUD-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

le taraflara uygulanması söz konusudur. Devletlere yönelik uygulanan baskı ya da baskı tehdidinin, ekonomik ve siyasal zorlamaları kapsamadığını ve silahlı baskıyla sınırlı olduğu açıktır. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun m. 52 kapsamında verdiği örneklerin tamamı “silahlı” eylemleri içermektedir⁴⁴. Kıbrıs sorunu özelinde açıklamalara devam etmek gerekirse; Rum lider Makarios 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçersizliğini ileri sürerken bu Andlaşmalar'ın “Kıbrıs halkına zorla kabul ettirildiklerini” ileri sürmüştür⁴⁵. Aynı dönemde Kıbrıs Rum Temsilcisi B.M. oturumunda, Andlaşmalar'ın imzalanması bakımından koşulların serbest iradeyi dışladığını ifade etmiştir⁴⁶. Nitekim Ada'da çoğunluğu oluşturan Kıbrıs Rum halkına, bu Andlaşmalar'ı kabul etmeleri amacıyla bazı tehditler yöneltilmiştir. Bunlardan ilki, Yunanlı temsilcilerin Andlaşmalar'ın kabul edilmemesi halinde Kıbrıs sorununa dair mücadeleyi yalnız yürütmek zorunda kalacaklarını Kıbrıslı Rum temsil heyetine söylemeleridir⁴⁷. İkincisi; İngiltere tarafından yürürlüğe konulacağı ilan edilmiş olan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından Ada'yı taksime götüreceği düşünülen Macmillian Planı'dır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff, Andlaşmalar'ın kabul edilmemesi halinde bu planın yürürlüğe gireceğini belirterek Kıbrıslı Rum temsilcileri uyarmıştır⁴⁸. Fakat bu tehditlerin hiçbirisi, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın

⁴⁴ United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 246; Sözleşme m. 52, BM Şartı m. 2/4 ile birebir ilintilidir. Bu kapsamda Şart m. 2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağının ne anlam teşkil ettiği bakımından BM Genel Kurulu'nun Saldırının Tanımına Dair Deklarasyonu incelenebilir. İlgili Deklarasyon'da verilen örneklerin tamamı “silahlı saldırıya” ilişkindir. Şu halde m. 2/4, ekonomik ve siyasal baskıları içermemektedir, bkz. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 3314(XXIX) sayılı Karar, 14.12.1974 Tarih, m. 1, Introductory Note - Elizabeth Wilmshurst, Fellow of the Royal Institute of International Affairs at Chatham House, Professor of International Law at University College London, United Kingdom - English, (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

⁴⁵ Doktrindeki bazı görüşlere göre 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın, bağımsızlıktan önce ve bağımsızlığın ön koşulu olarak Kıbrıs halkına zorla kabul ettirildiği ileri sürülerek Sözleşme'nin devlete baskı hükümlerinin uygulama alanı bulduğu kabul edilmiştir, açıklamalar için bkz. Ingrid Detter De Lupis, *International Law and Independent State* (England, Gower, 1989), 195; Bununla birlikte 1959 - 1960 Andlaşmaları akdedildiği dönemde, ortada “Kıbrıs Cumhuriyeti” diye bir devlet bulunmamaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 16 Ağustos 1960'dan sonra, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraf statüsü konusunda hiçbir duraksama bulunmamaktadır. Fakat bu durum, yani hazırlık çalışmaları sırasında Kıbrıs devletinin bulunmayışı bazı yazarlarca ileri sürüldüğü gibi, devlete karşı kuvvet kullanımı yahut tehdidiyle andlaşma akdedilmesi yasağı getiren kuralın uygulanmasına engel teşkil etmemektedir. Türk ve Rum liderler, o tarihte var olmayan Kıbrıs devletinin yasal temsilcileri olabildiklerine göre, Ada'da yaşayan Kıbrıslı Türk ve Rum halkları, aynı devletin halkları olarak kabul edilebilmelidirler. Bu halklara kuvvet tehdidi ya da kullanımıyla, yasal temsilcileri durumundaki kişilerin andlaşmayı imzalamak zorunda bırakılması, sözü edilen yasağın uygulanmasını gündeme getirebilecektir, açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 116.

⁴⁶ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1098. Toplantı, 27.02.1964 Tarih, 108. Paragraf, Security Council official records, 19th year, 1098th meeting, 27 February 1964, New York (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

⁴⁷ Averoff, *Lost Opportunities, The Cyprus Question*, 349; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 117.

⁴⁸ Ehrlich, *International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967*, 50; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 117.

geçersizliğinin ileri sürülebilmesi bakımından yeterli değildir. Yukarıda değinildiği üzere, hem Kıbrıs uyuşmazlığına uygulanabilecek uluslararası hukuk kuralları hem de Sözleşme bakımından bu türden tehditler ve baskı girişimleri yasaklanmamıştır. “Siyasal baskı” başlığı altında ele alınabilecek olan bu tür davranışlar, uluslararası hukuk tarafından andlaşmaların geçersiz kılınmasını sağlayacak nedenlerden biri olarak kabul edilmemektedir. Hazırlık çalışmaları sırasında Kıbrıs halklarına yönelik fiziki ve askerî bir kuvvet kullanımı söz konusu olmamıştır⁴⁹. Kaldı ki, ileri sürülen bu geçersizlik nedeni; andlaşmaları sona erdirmez, andlaşmaları değiştirme ya da sona erdirmeye için yalnızca bir neden sunar. Değişim ya da sona erdirmeye için bir üst paragrafta yapılan açıklamalar, bu kısım içinde geçerlidir.

- Devlete baskı yoluyla andlaşma akdedilmesi üzerine “*eşit olmayan andlaşma*” görüşü ortaya atılmıştır. Doktrinde bazı görüşlere göre devlete baskı yoluyla bir andlaşmanın akdedilmesi ile eşit olmayan andlaşma aynı anlama gelmektedir⁵⁰. Ancak eşit olmayan andlaşmaya ilişkin tanımlama yapılırken genel kurallardan bahsetmek yerine spesifik örnekler üzerinden nitelendirme yapılmıştır. Bu konuda verilen örneklerden birisi 1959 - 1960 Andlaşmaları’dır. Doktrinde de karşılık bulan Rum tezine göre bu Andlaşmalar, eşit olmayan andlaşmalardır. Temel gerekçe ise bağımsızlığını yeni kazanmış bir devletle ilgili olması, ülkesel egemenliğe sınırlamalar getirmesi ve askeri üslerin kuruluşuna hizmet etmesinden ileri gelmektedir⁵¹. Eşit olmayan andlaşma görüşü içerisinde “*devletin temel hakları*” yaklaşımı ortaya atılmıştır. Bu kapsamda devletin bazı temel hakları sayılmış, bunlar arasında, devletlerin egemen eşitliğine ve self determinasyon hakkına özel önem verilmiştir⁵². Şu halde devletin temel hakları olarak beliren egemenlik ve self determinasyon haklarına hanel getirecek andlaşmalar geçersiz sayılacaktır. Bu çerçevede ileri sürülen gerekçelerden biri BM Şartı’na aykırılıktır. Zira egemen eşitliği ile self determinasyon hakkı BM Şartı’ndan ileri gelmektedir. Genel açıklamalar bu şekilde olmakla birlikte; eşit olmayan andlaşma görüşü kurallaşamamıştır. Zira gerek doktrindeki görüş ayrılıkları ve objektif kriterlerin geliştirilememiş olması gerekse andlaşmaların istikrarına gelebilecek olumsuz etkiler, bu yaklaşımın uluslararası hukuk kuralları arasında yer almasını engellemiştir. Devletlerin andlaşmalar konusundaki uygulamaları ile

⁴⁹ “*Ada’nın günlük yaşamının bir parçasını oluşturmakla birlikte, 16 Ağustos 1960 öncesi şiddet eylemleri, bu Antlaşmaların kuvvet kullanımıyla elde edildiğini söyleyebilmemiz için yeterli değildir*”, açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 117.

⁵⁰ De Lupis, *International Law and Independent State*, 195; Bir başka tanım şu şekildedir: “*Uluslararası hukukta eşitliksiz andlaşmadan kasıt; siyasi, ekonomik ve askeri baskılar sonucu bir tarafın başka bir tarafta elde ettiği karşılıklı ve dengeli olmayan bir andlaşma olmaktadır*”, açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

⁵¹ De Lupis, *International Law and Independent State*, 196.

⁵² Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 110.

Sözleşme'nin hazırlık çalışmaları sırasındaki tutumları ve aynı Sözleşme'nin hükümleri, eşit olmayan andlaşma yaklaşımının kabul edilmediği sonucunu vermektedir. Şu halde Makarios tarafından ileri sürülen bu geçersizlik nedeni en fazla “*siyasi tehdit*” olarak nitelendirilebilir ki, buna dayalı andlaşmaların geçersizliği ileri sürülemez⁵³.

- Bir andlaşmanın esaslı şekilde ihlali, İttifak Andlaşması'na yöneltilen geçersizlik nedenidir. Bu geçersizlik nedeni, Sözleşme m. 60'da yer almaktadır. İlgili maddede esaslı ihlal terimi tanımlanmıştır. Buna göre, bir andlaşmanın esaslı bir şekilde ihlâlî, bahse konu andlaşmanın inkârı ya da konu ve amacının gerçekleştirilmesi bakımından hayati öneme sahip bir hükmünün ihlâl edilmesiyle ortaya çıkar. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Taslak hükümleri içerisinde m. 57'de yer alan bu geçersizlik nedeni, ilgili Konferans sırasında Genel Komite önüne gelmiş ve burada oybirliğiyle kabul edilmiştir⁵⁴. Doktrindeki ağırlıklı görüş, Uluslararası Adalet Divanı'nın bu geçersizlik nedenini teamül kuralı olarak kabul ettiği yönündedir. Nitekim Divan; Namibya kararında, bu kuralın oy birliği ile kabul edilmesine vurgu yapmıştır⁵⁵. Bu vurgu, Divan tarafından bu geçersizlik nedeninin teamül niteliği haiz kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır⁵⁶. Kıbrıs sorunu üzerinden devam etmek gerekirse Rum lider Makarios, İttifak Andlaşması'nın esaslı şekilde ihlal edildiğinden bahisle bu Andlaşma'nın sona erdiğini ileri sürmüştür. Olaylar şu şekilde gelişmiştir: 4 Mart 1964 tarihli B.M. Güvenlik Konseyi Kararı'nın ertesinde Makarios, Türkiye ve Yunanistan başbakanlarına mektup göndermiş, bu mektuplarla, Türk ve Yunan birliklerinin İngiliz komutası altında görev yapmasına ilişkin mutabakatın, oluşturulan B.M. Barış Gücü nedeniyle sona erdiğini belirtmiş, netice olarak bu kuvvetlerin kamplarına geri dönmelerini istemiştir. Buna karşılıklı Türkiye; Türk Birliği'nin Ada'da ki barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kamplarını terk ettiğini, bu eylemin önceden oluşturulan üçlü askerî kuvvetle bir ilgisi bulunmadığını ve düzen sağlanana dek burada kalacaklarını belirterek, Makarios'un isteğini reddetmiştir⁵⁷. Makarios bu kez 4 Nisan 1964'te yeni bir mektupla, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İttifak Andlaşması'nı, kendisi ile

⁵³ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

⁵⁴ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 126.

⁵⁵ “İhlâl nedeniyle andlaşma ilişkisinin sona erdirilmesi konusunda Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nce yürürlüğe konulan kurallar (ki karşı oy olmaksızın kabul edilmiştir) pek çok açıdan, bu konuda var olan teamül hukukunun kodifikasyonu olarak değerlendirilebilir. Bu kurallar ışığında, bir andlaşmanın sadece esaslı ihlâlî bunun sona erdirilmesini haklı kılabılır ki; bu ihlâl şu şekilde tarif edilmiştir: (a) bu Sözleşme tarafından yaptırma tâbi tutulmayan bir antlaşmanın inkârı veya (b) antlaşmanın konu ve amacının gerçekleştirilebilmesi bakımından esas olan bir hükmün ihlâl edilmesi (m. 60, paragraf 3) (...)” Uluslararası Adalet Divanı Raporları, 1971, 47, 94. Paragraf.

⁵⁶ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 126.

⁵⁷ Keesing's Contemporary Archives, 1963 - 1964 Vol. 14 (Bristol: Keesing's Publication Limited (of London), 1963), 20121.

Türkiye arasında sona erdirdiğini bildirmiştir. Aynı mektupta; Türk Birliği'nin pozisyonunu değiştirmemesi İttifak Andlaşması'nın esaslı ihlâli olarak nitelendirilmiş, Türk Birliği'nin mevcut konumuyla Cumhuriyet'in bütünlüğünü tehdit ettiği iddia edilmiştir⁵⁸. Türkiye tarafından 5 Nisan 1964'te yapılan açıklamada, Makarios'un bu açıklamasının dikkate alınmadığı, Lefkoşa'daki Türkiye büyükelçisinin Anayasa'ya aykırı bu notayı kabul etmediği bildirilmiştir⁵⁹. İttifak Andlaşması'na taraf olmamakla birlikte İngiltere, Anayasa'yı garanti eden Andlaşma'nın tarafı olarak, sona erdirmiş işleminin geçerli olmadığını savunmuştur⁶⁰. Bu kapsamda Makarios tarafından ileri sürülen Rum tezinin hukuki dayanaktan yoksun olduğu açıktır. Şöyle ki; yukarıda da açıklandığı üzere İttifak Andlaşması'nın, iki ana amacı bulunmaktadır. a) *barışı sürdürerek, tarafların ortak savunmaları için işbirliği yapmak*; b) *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ya da ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen doğrudan veya dolaylı her saldırı ve saldırganlığa karşı koymak*. Bu kapsamda; Türk Birliği'nin Ada'da bulunacağı coğrafi konumu belirleyen hüküm, andlaşmanın konu ve amacının gerçekleştirilmesi bakımından zorunlu değildir. O kadar ki, İttifak Andlaşması'nın ana metni bu konuyu açıklığa kavuşturmamış, sonraki bir mutabakatta belirlenmesine hükmetmiştir. Bu nedenle, bu hükmün ihlâli, İttifak Andlaşması'nın esaslı ihlali olarak kabul edilemez⁶¹. Yanı sıra Dışişleri Bakanları Komitesi'nin 1961 yılında aldığı Karar; "*Türk ve Yunan Tugaylarının mevcut kampları, Bakanlar Komitesince aksi kabul edilmedikçe ya da aksi kabul edilinceye dek, daimi kampları olarak kabul edilecektir*" hükmünü içermektedir. Bu hüküm andlaşma hükmü olmamakla birlikte doktrinde, sonraki uygulama olarak kabul edilmektedir⁶². Bu nedenle ortada esaslı ihlal değil, sıradan bir ihlal söz konusudur. Kaldı ki; o dönemde Kıbrıslı Rumlar tarafından tırmandırılan gerilim ve terör eylemleri, İttifak Andlaşması ile ulaşılmak istenen "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ya da ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen doğrudan bir saldırı*" niteliğindedir. Bu da Andlaşma'nın esaslı ihlali olarak kabul edilmelidir. Ayrıca Türk Birliği'nin önceki konumunu almaması nedeniyle, Andlaşma'nın esaslı ihlâlinin ortaya çıktığı kabul edilse dahi, Kıbrıslı Rumlar, bu ihlâlê dayanarak Andlaşma'yı sona erdirmeye imkânına sahip değildir⁶³. Nihayetinde Kıbrıs Rum tarafı, 1967 yılında 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın halen yürürlükte olduğunu kabul etmiştir. Bu durumda Sözleşme m. 45. akla getirilebilir. İlgili maddeye göre; bir devlet, andlaşmanın

⁵⁸ Keesing's Contemporary Archives, 1963 - 1964 Vol. 14, 20121.

⁵⁹ Keesing's Contemporary Archives, 1963 - 1964 Vol. 14, 20121.

⁶⁰ Keesing's Contemporary Archives, 1963 - 1964 Vol. 14, 20121.

⁶¹ Thomas Ehrlich, "Cyprus, the Warlike Isle: Origins and Elements of the Current Crisis", *Stanford Law Review* (1966): 1021 - 1098, 1051.

⁶² Ehrlich, *International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967*, 108.

⁶³ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 139.

geçersiz kılınması veya ihlâl nedeniyle sona erdirilmesi ya da askıya alınması konusunda bilgi sahibi olduktan sonra, açıkça ya da davranışlarıyla üstü kapalı biçimde, bahse konu andlaşmanın geçerli olduğunu ya da yürürlükte kalmaya devam ettiğini kabul etmişse, bu türden işlemlerle ilgili bir gerekçeye artık başvuramayacaktır. Daha açık bir ifade ile m. 45'te yer alan eylemler, geçersizlik gerekçesinden vazgeçildiği anlamına gelir⁶⁴.

- Garanti Andlaşması'na ilişkin ileri sürülen geçersizlik nedeni, Andlaşma m. 4'te düzenlenen kolektif ya da tek yanlı "müdahale hakkı" olarak gösterilmiştir. İlgili düzenlemede; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bölünmezliği, bütünlüğü, güvenliği garanti altına alınmış, buna karşı yönelen eylemlere "düzeni tekrar tesis etmektir" sınırlı müdahale hakkı tanınmıştır⁶⁵. Bu hak, Andlaşma'nın taraflarına aittir. Kıbrıslı Rumlar, müdahale hakkının Andlaşma'nın geçersizlik nedeni olduğunu ileri sürmüş, bu durum 27 Şubat 1964'te B.M. Güvenlik Konseyi gündemine getirilmiştir. Kıbrıslı Rumlar, Garanti Andlaşması m. 4'ün tek yanlı kuvvet kullanma hakkı içermediğini, bu hususun başta B.M. Şartı m. 2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağı kapsamında bulunduğunu, yasağın jus cogens niteliğini haiz emredici bir hüküm olduğunu ileri sürmüş; B.M. Şartı m. 103 gereğince bunları içeren andlaşmaların geçersiz olduğunu savunmuştur⁶⁶. Bu tezin de hukuki dayanakta yoksun olduğu açıktır⁶⁷. *Birincisi*, müdahale hakkını içeren Andlaşma hükmü, tarafların rızası ile oluşturulmuştur⁶⁸. Bu esnada temsilcinin tehdit edilmesi ya temsilciye baskı kurulması söz konusu değildir. Buna ilişkin iddialar ispat edilememiştir. *İkincisi*, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türk ve Rum toplumlarının

⁶⁴ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 140.

⁶⁵ "Bu Andlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli olan teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirlerine danışmak yükümlünü yüklenirler. Ortaklaşa ya da uyumlu bir hareket mümkün olamıyorsa, garanti eden üç devletten her biri, bu Andlaşmayla yaratılan düzeni yeniden kurmak münhasır amacıyla harekete geçmek hakkını saklı tutar", açıklamalar için bkz. Garanti Andlaşması m. 4.

⁶⁶ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1098. Toplantı, 27.02.1964 Tarih, 94 - 106. Paragraflar; Aynı zamanda Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 180.

⁶⁷ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 180.

⁶⁸ "Kıbrıs devletinin iradesine ters düşen bir müdahalenin BM anlaşmasının kuvvet kullanmayı yasaklayan 2. madde 4. fıkrasına ters düştüğü, Garanti anlaşmasında öngörülen bu düzenlemenin BM anlaşmasının 103. maddesi ışığında hüküm ve sonuç doğuramayacağı iddiasına, Uluslararası Hukukun ağırlıklı olarak esnek hukuk (dispositiv) normlarından oluştuğu ve devletleri kendi iradesi ile (anlaşmalarla) egemenliklerine sınırlamalar yapabildikleri yanıtı verilmektedir. Meşru olmayan bir müdahalede ayırıcı özellik karşı iradedir. "Karşı irade" Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin Garanti anlaşmasında bir taraf olduğu gerçeği karşısında iddia edilemez. BM anlaşması BM'e üye olan devletlerin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamıştır. Kıbrıs Garanti anlaşması tamamen aynı paralelde Kıbrıs Cumhuriyetinin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını temin etmek amacı ile bir müdahale hakkı kabul etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü koruma amacı ile, bu amaç matuf araç (müdahale) arasında tenakuz değil, paralellik vardır", açıklamalar için bkz. Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", 46; ayrıca bkz. Toluner, *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından*, 198.

arasındaki denge gözetilerek kurulmuştur. Bu dengenin/düzenin bozulması halinde müdahale hakkı söz konusudur. Şu halde müdahale, “düzenin tekrar tesis edilmesi” ile sınırlıdır⁶⁹. 1959 - 1960 Andlaşmaları ile kurulan düzenin tekrar tesis edilmesi söz konusudur. Bu düzenin kuvvet içermeyen bir şekilde yeniden tesis edilmesini beklemek “*amaca uygun yorum*” ve “*etkili yorum*” ilkelelerine aykırıdır. Zira maddede yer alan “*düzenin tekrar tesis edilmesi*” hükmünün etki doğurabilmesi, kuvvet kullanıma bağlıdır ve bu yetki rıza ile verilmiştir⁷⁰. Üçüncüsü, müdahale hakkını içeren 1959 - 1960 Andlaşmaları üzerine kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, B.M. tarafından kabul alarak üye statüsüne haiz kılınmıştır. Şu halde, ilgili madde B.M. Şartına aykırı olsaydı, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üye yapılması düşünülemezdi⁷¹. Dördüncüsü, bu Andlaşmalar’ın geçerli oldukları, daha sonra Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmiştir. Şu halde Sözleşme m. 45 gereğince bu geçersizlik nedeninin ileri sürülmesi artık söz konusu olamaz⁷².

- Andlaşma şartlarında, andlaşmanın yapılması esnasında taraflarca öngörülemeyen, taraflardan kaynaklanmayan esaslı bir değişikliğin meydana gelmesi hususu bir geçersizlik nedenidir (*rebus sic stantibus*). Bu husus Sözleşme m. 62’de düzenlenmiştir. Uluslararası Adalet Divanı bir kararında bu geçersizlik nedenini teamül niteliğini haiz bir kural olarak kabul etmiştir⁷³. Andlaşma koşullarında

⁶⁹ “Kıbrıs Cumhuriyeti için uluslararası antlaşmalarca çizilmiş olan bu düzen, Ada’da yaşayan halkların self-determination hakkına ters değildir. Bu iki halk, self-determination haklarını Kıbrıs Cumhuriyeti devleti çatısı altında kullanmaya razı olmuşlardır. Bu razı oluş, bir uluslararası yükümlülükle pekiştirilmiştir. İki halkın anlaşması ve kendi geleceğini başka şekilde belirlemeye karar vermesi durumunda, gerek Garantör devletlerin, gerekse uluslararası toplumun karşı çıkması beklenemez. Fakat bu değişim, iki halkın ortak rızasıyla mümkündür. Bu yapı, hem iki halk, hem de uluslararası toplum (BM’ye bu haliyle üye kabul edilmesi nedeniyle) tarafından onaylanmıştır. Bu nedenle, Garanti Antlaşması’nın müdahale bakımından getirmiş olduğu sınır, yani yaratılan düzenin yeniden kurulması, iki halkın self determination hakkına ters değildir. Aksine, bir halkın, bir diğeri aleyhine self-determination hakkına başvurmasına veya kendi amaçlarını diğesine empoze etmesine engelidir. Bu nedenle, Kıbrıs’ta çatışmanın bir iç savaşa dönüşmüş olması, Garanti Antlaşması temelli bir müdahaleye engel oluşturmamalıdır. Çünkü bu tür bir müdahale, verilen rızanın sınırlarını aşmadığı, yani yaratılan düzeni yeniden kurmayı hedeflediği sürece, her iki halkın self-determination hakkının gerçekleşmesine ve uluslararası toplumun önceliklerine hizmet eder” açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 199; Ayrıca bkz. Toluner, *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner’in Ders Notlarından*, 198.

⁷⁰ Doktrinde ağırlıklı görüş bu şekildedir; David Wippman, “International Law and Ethnic Conflict on Cyprus”, *Texas International Law Journal* C. 31, S. 2 (1996): 141 - 181, 155; R. ST. J. Macdonald, “International Law and the Conflict in Cyprus”, *The Canadian Yearbook of International Law* (1981): 3 - 49, 7; Natalino Ronzitti, *Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity* (Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1985), 123; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, 93 - 94; Arsava, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, 46, Toluner, *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner’in Ders Notlarından*, 198.

⁷¹ Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 209.

⁷² Benzer açıklamalar için Reçber, *Uluslararası Hukuk Ders Kitabı*, 145 - 147.

⁷³ Uluslararası Adalet Divanı, “Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)”, 27.9.1997, 46, 99, ve 104. Paragraflar, 092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

esaslı değişiklik durumu geçersizlik için yalnızca bir neden sunar, andlaşmanın kendiliğinden sona ermesi sonucunu vermez⁷⁴. Kaldı ki Kıbrıslı Rumlar bu geçersizlik nedenini ileri sürmemiştir. Ayrıca bir devletin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, bu geçersizlik nedenine başvurmasına engeldir. Rum tarafı, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın gereğini yerine getirmeyip aynı zamanda andlaşma şartlarında esaslı bir değişikliği meydana geldiği iddiasında bulunamaz⁷⁵.

- Sonraki imkânsızlık nedeni, Sözleşme m. 61'de düzenlenmiştir. Bu neden, andlaşmanın konusuz kalması halinde geçerlidir. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuki kişiliğinin var olmadığı gerekçesiyle 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın sona erdiğini ileri sürmüştür. Oysa Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı devam etmektedir⁷⁶. Ayrıca bu imkânsızlığın karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getirmemesine bağlı olarak çıkmamış olması gerekmektedir. Oysa Kıbrıs'ta bu durum, Kıbrıslı Rumlar'ın 1959 - 1960 Andlaşmaları'ndaki yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaları ve bunları değiştirmek istemeleri üzerine doğmuştur⁷⁷. Şu husus gözden kaçırılmamalıdır; 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın uygulaması kalmamıştır, ancak bu Andlaşmalar'ın sona erdiği ya da değiştiği anlamına gelmez. Kaldı ki bu neden, yalnızca geçersizliğin ileri sürülmesi için bir nedendir, andlaşmaların sona erdiğini ya da değiştiğini sonuçlamaz⁷⁸.

1963 yılı itibariyle Rum tarafı, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçersiz kılınmaları amacıyla B.M. Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. Konsey; bu Andlaşmaların ancak ilgili taraflarca değiştirilebileceğine ya da sona erdirilebileceğine hükmetmiştir. Andlaşmalar'ın feshi mümkün değildir. İlgili Andlaşmalar'da sona erme sebeplerini içeren hükümlere de yer verilmemiştir. Bu veriler ışığında Güvenlik Konseyi; Andlaşmalar'ın geçerliliğine, var olan sorunların barışçıl şekilde çözümlenmesine ve B.M. Barış Gücü'nün Adaya gönderilmesine karar vermiştir. Bu karardan sonra Kıbrıslı Rumlar Andlaşmalar'ın geçerli olduğunu kabul etmiştir. Bu kapsamda, Kıbrıslı Rumlar'ın Sözleşme m. 45 gereği ileri sürülen geçersizlik nedenlerine artık başvuramayacakları açıktır.

III. 1963'TEN SONRA 1959 - 1960 ANDLAŞMALARINA YÖNELTİLEN GÖRÜŞ: ZARURET HALİ

A. 1963'TEN SONRA ADA'DA MEYDANA GELEN OLAYLAR

1959 - 1960 Andlaşmaları üzerinden şekillenen 1960 Kıbrıs Anayasası, iki toplumun self determinasyon hakkının yansması olarak bir denge düzeni te-

⁷⁴ Doktrindeki ağırlıklı görüş budur, bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 180; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 212.

⁷⁵ Ehrlich, *International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967*, 53.

⁷⁶ United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1966*, 256.

⁷⁷ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 181.

⁷⁸ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 181.

sis etmiştir. Ancak Kıbrıslı Rumlar, Türk tarafına azınlık statüsü vererek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmek istemiştir⁷⁹. Bu kapsamda, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios tarafından 30 Kasım 1963'te 13 maddelik Anayasa'yı değiştirme talepleri ileri sürülmüş, ancak bu talep Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir⁸⁰. Bunun üzerine Rumlar, Türkler'in Kıbrıs'tan atılmasını ve yok edilmesini öngören “*Akritas Planı*”nı uygulamaya koymuşlardır⁸¹. Daha açık bir ifade ile Türk tarafına şiddet eylemleri gerçekleştirme, Türk tarafını yönetimden dışlama ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olma sürecini başlatmışlardır. Takip eden paragraf dizisinde bu olaylara kapsamlı şekilde değinilmiştir.

Kıbrıslı Rumlar, 21 Aralık 1963'te tarihe “*Kanlı Noel*” olarak geçecek soykırım hareketini başlatmıştır⁸². Kıbrıslı Türkler yaşadıkları yerleri terk ederek, iletişim imkânlarından yoksun bir şekilde Ada'nın %3'lük bir bölümünde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Aynı zamanda Kıbrıslı Türkler, devlet organlarından dışlanmış, bu şekliyle Kıbrıs'ın denge düzeni yok edilmiştir⁸³. 1 Ocak 1964'te Rum lider Makarios, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nı tek tarafı feshettiğini açıklamıştır⁸⁴. Bu açıklama Kıbrıslı Rumlar'ı, saldırılar konusunda cesaretlendirmiştir. Yoğun Rum saldırıları üzerine Türkiye, 13 Şubat 1964'te B.M. Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. Güvenlik Konseyi; 4 Mart 1964 tarihli bir Karar ile Kıbrıs'ta olayları ön-

⁷⁹ “Kıbrıslı Rumlar, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde Enosis temel tezini savunmuşlardır. ... Türkiye'nin 1974 harekâtından sonra Enosis tezlerinin gerçekçi olmayacağını anlayarak, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin Adadaki teklifini ve varlığını sürdürdüğü tezine tekrar sarılmıştır. 1.1.1974'de B.M. Genel Kurulunun aldığı bir kararla Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığına saygı gösterilmesinin istenmesinden de kuvvet alarak, Kıbrıs Rum Yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket etmeye başlamıştır” açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 171.

⁸⁰ “30 Kasım 1963'te Makarios, ayrı Türk belediyelerinin kurulması, devlet görevlerine Türklerin %30 oranında alınması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkını kullanması, Türk Cemaatine tanınan hakların sınırlandırılması gibi konuları içeren Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifini Türk tarafına ve diğer garantör devletlere sunmuştur. Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne düşüren bu teklif, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir. Böylece Makarios, 3 yıllık uzlaşma ortamını yeniden soruna dönüştürmüştür”, açıklamalar için bkz. Müge Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 12 (2010): 1487 - 1530, 1512; Değiştirilen 13 maddeye ilişkin açıklamalar için bkz. Zübeyde Hacibekiroğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumu* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü. İstanbul, 1995), 14.

⁸¹ Bu plan, ani ve toplu bir saldırıyla Kıbrıslı Türklerin kökünü kazımaya yönelik etnik bir temizlik harekâtını öngörmekteydi, açıklamalar için bkz. Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, 1512.

⁸² “24 Aralık tarihine kadar Rumlar, 24 Türk'ü öldürmüş, 40 Türk'ü de yaralamışlardır”, açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 155.

⁸³ Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, 1513.

⁸⁴ “Bu gelişmeler üstüne Türkiye, antlaşmaların çiğnendiği gerekçesiyle müdahaleye hazırlandı, fakat 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'dan mektup geldi. Türkiye açısından çok üzücü olan bu mektuptaki tehditler müdahaleyi durdurdu. Bu şekilde, 1960 Garanti sistemi işlemeze hale getirilmiş oldu”, açıklamalar için bkz. Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, 1513.

lemek amacıyla B.M. Barış Gücü kurularak adaya gönderilmesi ve B.M. Genel Sekreterliği'nin sorunun çözümüne katkı sağlayacak bir arabulucu atanması kararı almıştır⁸⁵. Ancak ilgili kararda “*Kıbrıs Hükümeti'nden*” şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması talep edilmiştir. Karar'daki “*Kıbrıs Hükümeti*” ifadesi, daha sonra Rum Yönetimi'nin “*Yasal Kıbrıs Hükümeti*” olarak tanınmasını sağlamıştır⁸⁶. Bu Karar'a Türkiye de olumlu oy verdiği için uluslararası toplum, Kıbrıs Devleti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak Kıbrıs Devleti'ni ele geçiren Rum Yönetimi'ni tanımıştır. İlgili Karar'da, tarafların her türlü kuvvet kullanımından kaçınmaları vurgulanarak Garanti Andlaşması işlevsiz hale getirilmiştir. Zira bu Karar Kıbrıs'ta bozulan düzenin resmen tanınması anlamına gelmektedir. Güvenlik Konseyi kararında yer alan “*kuvvet kullanımından kaçınılması*” ibaresi, Türkiye'yi hedef almaktadır. Ancak Türkiye, Garanti Andlaşması'nda yer aldığı şekliyle “*düzeni yeniden tesis etme*” amacı ile sınırlı bir müdahale yapmak amacındadır. Bunu saldırganlık olarak nitelendirmek hatta B.M. Şartı m. 103'e aykırı görmek hukuksuz bir karar olmuştur. Nihayetinde Güvenlik Konseyi, 1959 - 1960 Andlaşmaları ile kurulan düzenin Kıbrıslı Rumlar tarafından bozulmasını, bunun neticesi olarak Türklerin katledilmesini içeren hiçbir açıklamaya yer vermemiştir. Bunun yerine Kıbrıslı Rumlar'ın idaresindeki Kıbrıs Cumhuriyeti'nden anlaşılmayacak bir biçimde tedbirler almasını istemiştir⁸⁷.

Güvenlik Konseyi Kararı, Kıbrıslı Rumlar'ı daha da cesaretlendirmiştir. Bu kapsamda Kıbrıslı Türkler; devlet organı (*Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, Bakanlık, milletvekilliği, yüksek mahkeme üyelikleri vs.*) ve kamu idaresi içerisindeki görevlerinden dışlanmışlar, Rumlar Ada'da tek başlarına bir idare oluşturmuşlardır⁸⁸. Bu dönemde “*Rum Millî Muhafız Ordusu*” adı altında bir ordu da kurmuş-

⁸⁵ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 186 sayılı Karar, 4.3.1964 Tarih Resolution 186 (1964) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024); Rumlar, Birleşmiş Milletler Barış Gücü Ada'ya gelmeden önce mümkün olduğu kadar çok Türk köyünü ele geçirmek için saldırılarını arttırmışlardır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü ancak 27 Mart'ta görevine başlayabilmiştir. Bu dönemde, 103 köyden on binlerce Türk göç ederken 500'ün üzerinde şehit verilmiştir. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Türk halkı, devletin tüm organlarındaki görevlerinden dışlanmış ve ambargoya maruz bırakılmıştır. Ada'daki Türkler, ancak kendilerine ulaşabilen Kızılay yardımları ile ayakta kalabilmiştir.

⁸⁶ Vatansızlar, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, 1514.

⁸⁷ “*Burada bir özeleştiriyi yapmak gerekmektedir. Aralık 1963 tarihinde Rum saldırıları başladığında Türkiye'den Kıbrıs Cumhuriyetindeki hükümet ve parlamentosundaki Türk yetkililere can güvenlikleri tehlikede olduğu gerekçesiyle orayı terk etme talimatı verilmiştir. Ancak içlerinden çıkıp biri dahi, “BM'nin tanıdığı bir devleti Rumlara teslim ediyoruz” diyememiştir. Yukarıda anlatıldığı üzere Güvenlik Konseyi kararıyla muhatap olarak Rumların egemen olduğu Kıbrıs cumhuriyetini alınca, Türkler hatasının farkına varmış Ağustos 1964 tarihinde geri dönmeye kalktıklarında Makarios Türk yetkililere anayasanın 71 maddesinin b fıkrası gereği istifa ettiklerini hatırlatarak dönüşlerini kabul etmemiştir. Rumların Kıbrıs yönetimini bu kadar kolay ele geçirmesi ile birlikte anayasa da hukuk dışı değişimler yapmış, Türkiye bunun üzerine BM'ye dahi şikâyetle bulunamamış ve sadece protesto etmekle yetinebilmiştir*”, açıklamalar için bkz. Baransel Mızrak, *Kıbrıs Sorununa İlişkin Türk Tezlerinin Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Analizi* (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kocaeli, 2015), s. 81.

⁸⁸ Hacıbekiroğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumu*, 15.

lardır. Rum tarafı bu düzenlemelerin hukuksal gerekçesini zaruret haline dayandırmış, getirilen düzenlemelerin geçici olduğunu, 1959 - 1960 Andlaşmaları'na dayalı düzen tekrar tesis edilinceye kadar bu düzenlemelerin yürürlükte kalacaklarını açıklamıştır.

Bu değişikliklerin ardından Kıbrıslı Rumlar, Türk toplumunu Kıbrıs Cumhuriyeti yönetiminden dışlamaya/şiddet ile sindirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Barış Gücü'nün Ada'ya ulaşmasından sonra da şiddet hareketleri devam etmiştir⁸⁹. Bunlardan en önemlisi, 15 Kasım 1967'te Rum - Yunan Ordusu'nun Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yaptığı saldırılar olmuştur⁹⁰. Rum tarafı, Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde 28 Türk'ü öldürmüştür. Askerler birçok Türk köyünü yağmalamış ve köylülere esir almıştır. Bu saldırı üzerine Türk savaş uçakları saldırıların yapıldığı bölgelerde uçuşa başlamış, Türk donanması Kıbrıs'a doğru açılmıştır. 17 Kasım 1967'de T.B.M.M. saldırıların devam etmesi durumunda Yunanistan ile savaş kararı almıştır. Bu tepki üzerine, Kıbrıslı Rumlar işgal ettikleri köylerden çekilmiş, Türk esirler serbest bırakılmış ve Yunanistan'ın gizlice Ada'ya soktuğu askerlerden pek çoğu geri döndürülmüştür⁹¹. Rumlar'ın tırmanan saldırılarının ardından Kıbrıslı Türkler tarafından 28 Aralık 1967 tarihinde "*Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi*" ilân edilmiştir⁹². Bu ilanın nedeni Türk tarafının yönetimden dışlanması ve Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olduklarını iddia etmesinden ileri gelmiştir. Bu kapsamda Türk bölgelerinde yaşayan Türkler, Geçici Türk Yönetimi'ne bağlanmışlardır. Bu yapılanma ile Türk toplumunun yasama, yürütme ve yargı işleri düzenlenmiş ve federe bir devlet teşkilâtı tesis edilmiştir. Yönetim, 1959 - 1960 Andlaşmaları'na bağlı olduğunu ancak Andlaşmalar uygulanıncaya kadar kendilerinin görev alacağını ilan etmiştir⁹³. Dikkat edilirse Türk tarafı; 1959 - 1960 Andlaşmaları'na bağlı olduğu ancak Rum tarafının bu Andlaşmalar'ı zaruret haline dayanarak uygulamaması nedeniyle geçici bir yönetim kurduğu niyetini açıkça belirtmiştir.

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da darbe olmuş, askeri cunta yönetimi ele geçirmiştir. Cunta hükümeti, Rum lider Makarios ile anlaşamaması üzerine 15 Temmuz 1974'de Ada'ya müdahale etmiştir. Darbe sonucunda yönetimi ele geçiren askerler, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıklamıştır. Kıbrıslı Rumlar bu açıklamayı desteklemişlerdir. Bu darbe ile 1959 - 1960 Andlaşmaları ihlal edilmiştir. Bunun üzerine Türk Silâhlı Kuvvetleri, Garanti Andlaşması çerçevesinde 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. Türk Birlikleri Kıbrıs'ta ilerlerken, B.M. Güvenlik Konseyi toplanarak ateşkes çağrısında

⁸⁹ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 155.

⁹⁰ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 155.

⁹¹ Vatansaver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", 1514.

⁹² Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 156.

⁹³ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 156.

bulunmuştur⁹⁴. Türkiye bu çağrıya uyararak askerî harekâtı durdurmuştur. Kıbrıs'ta çözüm için 25 - 30 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de toplanan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın katıldığı konferansta, Türkiye'nin müdahalesinin Andlaşmalar'dan kaynaklandığı kabul edilmiştir. Bu konferansta, Kıbrıs'ta kurulan Özel Türk Yönetimi tanınmış ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta varlığı kabul edilmiştir. Konferans; Türkiye'nin isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi ve bir protokol imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Üç ülkenin imzaladığı bu Protokol'de, Londra ve Zürih Andlaşmaları'nın hala yürürlükte bulunduğu konusunda mutabakata varılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Rumlar'ı ve Türk birlikleri arasında bir güvenlik bölgesi oluşturulmasına, Rumlar'ın işgal ettikleri bölgelerden çekilmesine, karma köylerin güvenliğinin B.M. Barış Gücü tarafından sağlanmasına karar verilmiştir. Cenevre Protokolü'nün en önemli hükümlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde fiilen Türk ve Rum olmak üzere iki idarenin mevcut bulunduğu taraflarca kabul edilmesidir. Bu şekliyle Kıbrıs'ta Türk Yönetimi'nin varlığı uluslararası bir belgeyle resmen tescil edilmiştir⁹⁵. 9 Ağustos 1974'te ikincisi düzenlenen Cenevre görüşmelerinde Türk tarafı, iki bölgeyi federasyon görüşüne dayanan yeni bir anayasal düzen oluşturulması tezini işlerken Kıbrıslı Rumlar anayasasının değiştirilemeyeceği görüşünü ileri sürmüştü, bunun neticesinde görüşmeler çıkmaza girmiştir⁹⁶. Ayrıca Birinci Cenevre görüşmelerinde öngörülen şartlar, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan tarafından yerine getirilmemiştir. Rum ve Yunan askerleri Türk bölgelerinde kuşatmayı kaldırmamış, binlerce Türk'ü esir kamplarında tutmuş ve yer yer Türkler'e karşı toplu cinayetlerde bulunmuşlardır⁹⁷. Bu durum, Rumlar'ın ve Yunanistan'ın iyiniyetli olmadıklarını göstermiştir. Üstelik yeni çözüm müzakereleri öncesinde Türk Ordusu'nun Ada'dan çıkmasını ön koşul olarak ileri sürmüşlerdir⁹⁸. Türk tarafının yaptığı uzlaşma plânları da Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmiştir. Dikkat

⁹⁴ Harekâtın yapıldığı gün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi şu kararı almıştır: “*Uluslararası güvenlik ve barış için ciddi tehlikeye yol açan ve bölge üzerinde olağanüstü infiale müsait bir ortam yarattığından Birleşmiş Milletler ciddi bir endişe duymaktadır. Tüm devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne saygı duyması gerekir. Yabancı askerî müdahaleye derhâl son verilmelidir*”, bkz. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 353 sayılı Karar, 20.07.1974 Tarih Resolution 353 (1974) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024); Bu Karar ile B.M., Kıbrıslı Rumlar'ın tek ve yasal temsilcisi olduklarını iddia ettikleri Kıbrıs Cumhuriyeti'ne saygı duyulmasını talep etmiştir. Bu şekliyle Kıbrıslı Rumlar'ın oluşturmak istedikleri sistem B.M. tarafından karşılık görmüştür.

⁹⁵ Birinci Cenevre Görüşmeleri olarak anılan bu görüşmelerle Kıbrıs'ta kurulan Özel Türk Yönetimi tanınmış, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta varlığı kabul edilmiştir. 30 Temmuz 1974 akşamı sana eren görüşmeler, Türkiye'nin isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi ve bir protokol imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Türk Barış Harekâtı'nın hukukî temelleri bu Protokol ile pekiştirilmiş ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün kurulmasına doğru bir adım daha atılmıştır. Cenevre Protokolü'nün en önemli hükümlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcut bulunduğu taraflarca kabul edilmesidir, benzer yönde açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 156.

⁹⁶ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 157

⁹⁷ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 157.

⁹⁸ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 157.

edilirse, Kıbrıslı Rumlar Ada'da ki Türkler'i dışlayan, onları yönetimden uzak tutan tutumlarından vazgeçmemiş ve hala Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olduklarına dair iddiayı sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine İkinci Barış Harekâtı 14 Ağustos 1974'te başlatılmıştır. Türkiye bu ikinci harekâtın gerekçesi olarak, özellikle birinci harekât sonunda Ada'da bulunan Türk Ordusu'nun güvenliği endişelerini belirtmiş ve ayrıca Yunanistan'ın B.M. Güvenlik Konseyinin 353 sayılı Kararı'na uymamasını göstermiştir. Harekât üzerine B.M. Güvenlik Konseyi ateşkes çağrısında bulunmuştur⁹⁹. Türkiye'nin ikinci askeri harekâtı 16 Ağustos 1973'te sona ermiştir.

Harekâttan sonra Ada'nın Türk bölgesinde iki yapılı federal yapıya esas olması için 13 Şubat 1975'te *Kıbrıs Türk Federe Devleti (K.T.F.D.)* kurulmuştur. Bu devletin Anayasası'nın, özünde Kıbrıslı Rumlar'la birlikte Federal Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana ve 1960 Kıbrıs Anayasası da bu devletin anayasası olacak şekilde değiştirilene kadar Kıbrıs Türkleri'nin anayasası olacağı öngörülmüştür¹⁰⁰. Bu devletin kurulma sebebi, Kıbrıslı Türkler'in Kıbrıslı Rumlar tarafından anayasal haklarını kullanmaktan alıkonulması olarak açıklanmıştır¹⁰¹. Ancak nihai amacın iki bölgeyi bir federasyon çerçevesinde Kıbrıs Rum toplumuyla birleşmek olduğu teyit edilmiştir. Böylece ileride oluşturulması umulan federal devletin federal parçasının kurulduğuna işaret edilmiştir. Güvenlik Konseyi, K.T.F.D.'nin ilanını tek taraflı ilan olarak nitelendirmiş, bunun iki toplum arasındaki görüşmeleri tehlikeye düşürmesi riskinin altını çizerek Kıbrıs sorununa olumlu katkı sunmayacağına işaret etmiştir¹⁰².

Bu noktadan sonra her iki toplum arasında sayısız müzakereler gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında 2 Ağustos 1975 tarihli *Viyana Görüşmeleri*, 12 Şubat 1977 tarihli *Denktaş - Makarios Görüşmeleri*, 19 Mayıs 1977 tarihli *Denktaş - Kipriyanu İlkeleri* sayılabilir¹⁰³. Ancak müzakerelerden çözüm olarak tam bir netice elde edilememiştir. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar'ın yoğun çabaları üzerine B.M. Genel Kurulu karar almış, Karar'ın içeriğinde Rumlar'ın Ada'nın tamamında egemenlik hakkının olduğu ve işgalci güç olarak nitelendirilen Türk birliklerinin Ada'dan çekilmesi ve K.T.F.D.'nin sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁰⁴. K.T.F.D. ve Türkiye bu

⁹⁹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 358 sayılı Karar 15.08.1974 Tarih Resolution 358 (1974) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹⁰⁰ K.T.F.D. Anayasası Geçici m. 1.

¹⁰¹ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Son Başbakan Yardımcısı Rauf Denktaş tarafından 13 Şubat 1975 tarihinde bir Bildiri ile açıklanmıştır.

¹⁰² Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 367 sayılı Karar, 12.03.1975 Tarih, Resolution 367 (1975) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024); Doktrinde şu açıklamalar yapılmıştır: "K.T.F.D.'nin ilanı ile birlikte Kıbrıs Türk toplumu tanınma isteğinde bulunmadığından, Güvenlik Konseyi bu kararında K.T.F.D.'nin tanınmaması çağrısı yapma yoluna gitmemiştir", bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 159.

¹⁰³ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 159 - 160.

¹⁰⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 37/253 sayılı Karar, 13.5.1983 Tarih, nr042731.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Karar'ı derhal reddetmiş ve K.T.F.D Meclisi, 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türkleri'nin self determinasyon hakkının olduğunu ilan etmiştir¹⁰⁵. Federe devlet statüsünün barış ve uzlaşma yolunu açmadığı, Rumlar'ın anlaşma niyeti taşımadıkları iyice anlaşılınca, Genel Kurul Kararı'nın da etkisiyle, Kıbrıslı Türkler tarafından self determinasyon hakkı kullanılarak, 15 Kasım 1983'te *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* (K.K.T.C.) kurulmuştur. K.T.F.D. Meclisi tarafından aynı tarihte yayınlanan Bağımsızlık Bildirisi ve Kararı'nda K.K.T.C.'nin kuruluş amaçlarına yer verilmiştir¹⁰⁶. Bu kapsamda; 1959 - 1960 Andlaşmaları'na dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1963 tarihinden itibaren niteliğini yitirdiği, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkler'i dışlayan bir ayrımcılık politikası yürüttüğü, ayrımcılığa karşın Türk toplumunun self determinasyon hakkına sahip olduğu, bu hususların iki eşit halkın kendi yönetimleri altında federasyon kurmalarına engel olmadığı belirtilmiştir. Yanı sıra 1959 - 1960 Andlaşmaları'na bağlı kalındığı yinelenmiştir.

B.M. Güvenlik Konseyi, K.K.T.C.'nin ilan edilmesini geçersiz saymış, Bağımsızlık Bildirisi'ni bölücülük olarak nitelendirmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir Kıbrıs devletini tanımama çağrısında bulunmuştur¹⁰⁷. Bu kapsamda K.K.T.C., Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır¹⁰⁸. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 12 Kasım 1983 tarihli bir kararıyla K.K.T.C.'nin devlet ilanını bildirisini reddetmiştir. Türkiye ile K.K.T.C. arasında karşılıklı elçi ataması üzerine Güvenlik Konseyi her türlü ayrılıkçı eylemi kınamıştır¹⁰⁹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi "*Loizidou Davası*" kapsamında Ada'da tek devlet olduğunu, onun da Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu, K.K.T.C.'nin tanınmadığını, bu-
raya karşı açılacak davaların Türkiye'ye yönetilmesi gerektiğini kabul etmiştir¹¹⁰.

¹⁰⁵ "Self-determinasyon hakkı egemen ve bağımsız bir devleti parçalamak için kullanılamaz. Ancak BM genel kurulunun 1970 tarih ve 2625 sayılı kararında belirtildiği gibi insan haklarına saygılı, genel iradede tüm halkın hakça temsilini temin eden bir devleti yıkmak veya parçalamak için kullanılamayan bu hak, bu ilkeleri çiğneyen otoriteye karşı rahatlıkla kullanılabilir. Bugün Kıbrıs'ta self-determinasyon hakkı iki ayrı topluma, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum topluluğuna geçmiştir. Ayrı ayrı kullanılan self-determinasyon hakkından dolayı kuzeyde bütün unsurları ile bir bağımsız devlet, güneyde de ayrı bir devlet ortaya çıkmıştır", açıklamalar için bkz. Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", 1517, 93. Dipnot.

¹⁰⁶ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 161.

¹⁰⁷ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 541 sayılı Karar, 18.11.1983 Tarih, Resolution 541(1983) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹⁰⁸ "Bugün K.K.T.C., Devletlerin tanınmasının Devletin bir kurucu koşulu değil, onunla ilişkiye girmenin bir açıklayıcı koşulu olarak kabul edilmesi nedeniyle, yalnızca Türkiye tarafından tanınsa da varlığını hukuksal olarak sürdürmektedir", açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 161.

¹⁰⁹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 550 sayılı Karar, 11.05.1984 Tarih, Resolution 550(1984) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹¹⁰ Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adına iki başvuru yapmışlardır. İlki 19 Eylül 1974 tarihli 6780/74 sayılı başvurudur. İkincisi 21 Mart 1975 tarihli 6950/75 sayılı başvurudur. Bu iki başvuruya neticesinde Rum Yönetimi, Türkiye'nin Barış Harekâtını Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na taşımıştır. Netice olarak Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti olduğu iddiasını kabul ettirmiştir, benzer açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 162.

Nihayetinde Avrupa Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti iddiasıyla G.K.R.Y.'nin 3 Temmuz 1990'da yaptığı tam üyelik adaylık başvurusunu kabul etmiş, Rum Yönetimi; Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmuşlardır¹¹¹. Bu karar ile de K.K.T.C.'nin varlığı ve hatta Kıbrıs Cumhuriyeti içerisindeki Kıbrıslı Türkler'in durumu reddedilmiştir¹¹².

Kıbrıslı Rumlar, Türk toplumu ile birlikte yaşamayı ya da Ada'yı birlikte yönetmeyi asla istememişlerdir. Aksine Ada'yı tek başına yönetme iradesi ve politikası gütmüşlerdir. Nitekim K.K.T.C.'nin ilan edilmesinden sonra yürütülen sayısız müzakere görüşmeleri esnasında Kıbrıslı Rumlar bu niyetlerini gizlememiş, bu amaçlarına uygun koşullar ileri sürerek görüşmelerin neticesiz kalmasına vesile olmuşlardır. Bunlardan en önemlisi Kofi Annan Planı ve devamında yapılan referandumda ortaya çıkmıştır¹¹³. Dönemin B.M. Genel Sekreteri Kofi Annan, 11 Kasım 2002'de "Annan Planı" diye anılan "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli" adlı önerisini taraflara sunmuştur. Bu Plan, yürütülen müzakereler çerçevesinde 13 Şubat 2004'te son halini almıştır. Plana göre Garanti ve İttifak Andlaşmaları yürürlükte kalacak ancak yeni duruma uyarlanacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti, bir bütün olarak yani hem Türkler'i hem Rumlar'ı ihtiva edecek şekilde Avrupa Birliği üyesi kabul edilecekti. Bu şartlar içerisinde iki toplumun oluşturacağı, iki kurucu devletten oluşan federal Kıbrıs Cumhuriyeti taslağı 24 Nisan 2004'te Ada'da referanduma sunulmuş, oylamaya Kıbrıslı Rumlar %75,8 oranında hayır, Kıbrıslı Türkler %65 oranında evet demiştir. Bunun üzerine 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs Rum tarafı, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında Avrupa Birliği'nin üyesi olmuştur¹¹⁴. Referandumun neticesi göz önüne alındığında, Kıbrıslı Rumlar'ın Türk tarafına azınlık statüsü vererek Ada'yı kendi başına yönetmeyi düşlemekte oldukları ve uluslararası kamuoyunu buna ikna ettikleri

¹¹¹ Garanti Andlaşması m. 1'de yer alan "Herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmamak" yükümlünün ihlal edildiği ve bu karar alınırken Kıbrıslı Türkler'in yok sayıldıkları açıktır. 1. maddenin lafzından bu anlamın çıktığına dair doktrindeki benzer görüşler için bkz. "Bu son yükümlün yerine getirilmesi bağlamında Kıbrıs Cumhuriyeti "Ada'nın gerek birleşme, gerekse taksimini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edecek tüm faaliyetleri" yasaklayacaktır", açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukusal İnceleme*, 13.

¹¹² "Kıbrıs Türklerinin self determination hakkını reddederken, tüm Kıbrıs adına bu hakkı kullanma iddiası ile Güney Kıbrıs Rum yönetiminin AB'ne tam üyelik başvurusu yapması, AB'nin de başvuruyu gündemine alıp, Kıbrıs Rum Yönetimini hükümetler arası konferans için Torino'ya davet etmesi, Kıbrıs Rum topluluğunun şimdiye dek yol açtığı Uluslararası Hukuk ihlallerinin göz ardı edilmesi, bu ihlallere meşruiyet kazandırılması anlamını taşır. 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti devletin anayasasının ihlali ve Garanti anlaşmasının ihlali ile sonunu hazırlayan Kıbrıs Rum tarafıdır. Kendilerinin sonunu hazırladıkları devletin mevcudiyetinin devamı iddiasını, anayasasının kendi çıkarları doğrultusunda tek taraflı revizyonu ve Garanti anlaşmasının bir kenara itilmesi gerçeği ile paralel değerlendirmek gerekir. 1960'da Kıbrıs'ta yaratılan sistem bir bütünlük içinde; ulusal ve uluslararası uzlaşma sağlanarak yürürlüğe konulmuştur. Sistemin tek taraflı olarak revize edilmesi kurulan dengelerin bozulması sonucunu doğurur", açıklamalar için bkz. Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", 50.

¹¹³ Açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 164 vd.

¹¹⁴ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 164.

açık görünmektedir¹¹⁵. Referandum esnasında ortaya çıkan bu durumun zaruret hali doktrini ile çeliştiği açıktır. Aşağıda bu açıklamalara yer verilecektir. Bunun yanı sıra Ada'nın tek ve yasal hükümeti sıfatıyla Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'de gaz arama faaliyetlerine girişmesi, Türk toplumunu dışlayarak deniz sınırlandırma andlaşmaları yapması bu iradenin bir başka yansımasıdır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Kıbrıslı Rumlar; Kıbrıslı Türkler'i azınlık kabul ederek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti iddiasıyla hareket etmektedirler. Bu kapsamda 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın şekillendirdiği 1960 Kıbrıs Anayasası'nın temel hükümlerini değiştirmişlerdir. Kıbrıslı Rumlar bu değişiklikleri “zaruret hali” olarak nitelendirmiştir. Bunun neticesinde Kıbrıslı Türkler devlet organı ve kamu idaresi içerisindeki görevlerden dışlanmış, buna itiraz edilmesi neticesinde yukarıda aktarıldığı şekliyle şiddet eylemlerine girişilmiştir. Kıbrıslı Rumlar'ın zaruret hali görüşü, uluslararası kamuoyu tarafından da benimsenmiştir. Aşağıda bu husus ile ilgili açıklamalara, görüşlere ve eleştirilere yer verilmiştir.

B. RUM TOPLUMUNUN KIBRIS CUMHURİYETİNİN TEK VE YASAL TEMSİLCİSİ OLDUĞU TEZİ: ZARURET HALİ (*DOCTRINE OF NECESSITY*)

1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçerliliğine ilişkin en karşıt görüş Kıbrıslı Rumlar'dan gelmiştir. Kıbrıslı Rumlar, 30 Kasım 1963'te 13 maddelik bir Anayasa değişikliğini önermiş, Türk tarafı bu öneriyi kabul etmeyince şiddet hareketlerine girişmişlerdir. Bu şekliyle Türk tarafını sindirmeye çalışmışlardır. Bunun neticesi olarak 1964 - 1965 yıllarında Kıbrıs Rum Yönetimi kanunlarıyla; Andlaşmalar'la garanti edilmiş 1960 Kıbrıs Anayasası'nın bazı temel hükümlerini değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bu değişikliklerin başlıcaları şunlardır; Milli Muhafız Yasası'nın çıkarılması, Yüksek Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Adalet Mahkemesi'nin kaldırılarak Kıbrıs Yüksek Mahkemesi'nin kurulması, Kıbrıs Rum Toplum Meclisi'nin kaldırılması ve Eğitim Bakanlığı'nın kurulmasıdır¹¹⁶. Kıbrıslı Rumlar'ın bu konudaki hukuksal gerekçelerini zaruret hali oluşturmuştur (*doctrine of necessity*¹¹⁷). Bu kapsamda öncelikle zaruret haline ilişkin açıklamalarda bulunulmalıdır.

¹¹⁵ Arsava, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, 50.

¹¹⁶ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

¹¹⁷ “Kıbrıslı Rumlar, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde Enosis temel tezini savunmuşlardır. ... Türkiye'nin 1974 harekâtından sonra Enosis tezlerinin gerçekçi olmayacağını anlayarak, 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin Adadaki teklifini ve varlığını sürdürdüğü tezine tekrar sarılmıştır. 1.1.1974'de B.M. Genel Kurulunun aldığı bir kararla Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığına saygı gösterilmesinin istenmesinden de kuvvet alarak, Kıbrıs Rum Yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket etmeye başlamıştır”, açıklamalar için bkz. Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 171; Kıbrıslı Rumlar'ın, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ada'daki teklifini ve varlığını sürdürdüğü tezi, zaruret hali hukuksal gerekçesi ile inşa edilmek istenmiştir.

Uluslararası Hukuk Komisyonu, *Devletlerin Uluslararası Sorumluluğuna Dair Taslak* hükümler içerisinde zaruret haline yer vermiştir (m. 33). Zaruret halinin ayrıntılı biçimde yorumunu yapan Komisyon, konuyla ilgili olduğu ölçüde uluslararası yargı ve hakemlik kararlarını, doktrini ve devlet uygulamalarını saptamıştır¹¹⁸. Yanı sıra; Uluslararası Adalet Divanı, Slovakya ile Macaristan arasındaki *Gabcikovo Davası*'nda, Komisyon'un sözü edilen yorumuna gönderme yaparak, m. 33'te tanımlanan zaruret halinin teamül niteliğini haiz bir kural olduğunu açıklamıştır¹¹⁹.

Uluslararası hukukta zaruret hali, içinde bulunduğu koşulların bir hukuk kişinin yükümlülüklerini yerine getirmesini çok zorlayan ya da olanaksız kılan durumları belirtmekte olup bir devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır¹²⁰. Zira acil durum ve zorunluluğun varlığı, bu hukuk kişilerinin yükümlülüklerini yerine getirmelerini imkânsız kılar. Bu yönüyle zaruret hali istisna niteliğindedir. Bu istisna, anayasa yapıcılarının öngöremediği problemleri ve cumhuriyetin varlığını tehdit eden unsurları ortadan kaldırma amacına yönelik bir çözüm olmuştur¹²¹.

Zaruret halinin meydana gelebilmesinin bazı şartları bulunmaktadır¹²². **İlk olarak**, zaruret hali kapsamında belirlenen davranış; devletin esaslı bir menfaatini pek yakın ve ağır bir tehlikeye karşı korumak için tek olanak/son çare olmalıdır. Esaslı menfaat kavramı her somut olayda değerlendirmeye muhtaçtır¹²³. Zira esaslı menfaat belirli bir tanıma sahip değildir. Her halde, söz konusu esaslı menfaat, "pek yakın" ve "ağır" bir tehlikeye karşı korunuyor olmalıdır ve zaruret hali sebebiyle hukuka aykırılığının ortadan kalkması gerektiği ileri sürülen davranış, hakkı korumak için "tek olanağı" oluşturmalıdır¹²⁴. Uluslararası Adalet Divanı, *Gabcikovo* davasında Macaristan'ın, Slovakya'ya karşı andlaşmadan doğan yükümlülüğünü yerine getirmemesinin zaruret hali dolayısıyla haklı görülme-

¹¹⁸ United Nations, *Yearbook of International Law Commission 1980* (New York, United Nations Publication, 1981), 34 - 52, ilc_1980_v2_p2.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹¹⁹ Uluslararası Adalet Divanı, Slovakya ile Macaristan arasındaki *Gabcikovo* davası sırasında zaruret halinin bir teamül kuralı olduğuna işaret etmiştir. Bu kapsamda; "*Zaruret hali, uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir eylemin sorumluluğunu önlemek için uluslararası teamül hukuku tarafından tanınan bir gerektirir... Haksızlığın önlenmesi için böyle bir gerekçe ancak istisnai olarak kabul edilebilir*" ifadelerine yer vermiştir, bkz. Uluslararası Adalet Divanı, "*Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)*", 27.9.1997, 51. Paragraf.

¹²⁰ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

¹²¹ Nicos Trimikliniotis ve Corina Demetriou, *Legal Framework In The Republic of Cyprus, Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 3* (Norway, Peace Research Institute Oslo (Prio), 2012), 30.

¹²² Bu şartlar; 2001 tarihli "*Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletlerin Sorumluluğu*" adlı düzenlemenin Taslağında m. 25'te geçmektedir.

¹²³ H. Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (Ankara, Seçkin, 2023), 162.

¹²⁴ Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, 162.

ceğine karar vermiştir¹²⁵. Divan'a göre, andlaşmayı uygulamamak, Macaristan'ın uğradığı çevresel tehdidin ortadan kalkması için tek olanak olarak değerlendirilemez. **İkinci olarak**, zaruret hali kapsamında belirlenen davranış, karşılarında yükümlülük altında olduğu devletin ya da devletlerin ya da uluslararası toplumun bütününe esaslı bir menfaatine ağır bir şekilde zarar getirmemelidir. Divan bu şartın yerine getirilip getirilmediğini sıkı sıkıya denetlemekte ve şartın yerine getirilmemesi halinde zaruret halini var olmadığına hükmetmektedir¹²⁶. Bu iki olumlu şarta ek olarak iki de olumsuz şart bulunmaktadır. Şayet bunlar mevcutsa zaruret halinden ötürü hukuka aykırılık ortadan kalkmaz:

i-) Söz konusu uluslararası yükümlülük, zaruret halini ileri sürebilme olanağını engellememelidir.

ii-) Devlet bu durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunmamış olmalıdır.

Zaruret haline ilişkin genel açıklamalar bu şekildedir. Kıbrıs özelinde açıklamalarımıza devam etmek gerekirse; Kıbrıslı Rumlar, zaruret haline ilişkin hukuksal gerekçelerini, 25 Nisan 1964 tarihli *Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri (The case of Ibrahim)* davası esnasında ileri sürmüşlerdir. Bu dava kapsamında; Girne'de dört Kıbrıslı Türk, silah ve mermi taşıdıkları gerekçesiyle yakalanmış ve tutuklanmışlardır. Üç Kıbrıslı Rum yargıçtan oluşan yeni Kıbrıs Yüksek Mahkemesi önündeki yargılamalar sırasında davalılar, Mahkemeyi kuran Yasa'nın 1960 Kıbrıs Anayasası'na aykırı olduğunu, bu yeni Mahkemenin başvuru-larına bakma yetkisine sahip olmadığını ileri sürmüşlerdir¹²⁷. Daha açık bir ifade ile davalılar, yeni Yüksek Mahkeme'yi kurma iddiasındaki 33/1964 sayılı Adalet İdaresi Yasası'nın Anayasa'ya aykırı olduğunu ve bu nedenle tamamen hükümsüz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Zira Kıbrıs Anayasası'na göre gerek Cumhuriyet Yüksek Anayasa Mahkemesi¹²⁸, gerek Yüksek Adalet Divanı¹²⁹ üyeleri arasında Kıbrıslı Türkler'e de yer verilmelidir. Bu hüküm ihlal edilmez niteliktedir¹³⁰. Şu halde yalnızca Kıbrıslı Rum yargıçlardan oluşan Kıbrıs Yüksek Mahkemesi'nin varlığı, oluşumu ve kararları 1960 Kıbrıs Anayasası'nın açık ihlalidir. Yanı sıra Türk ve Rum topluluklarına mensup yargıçlardan oluşan özel mahkeme; hukuk davalılarına ve sanık ile mağdurun farklı topluluklara mensup oldukları ceza dava-

¹²⁵ Uluslararası Adalet Divanı, "Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)", 27.9.1997, 42. Paragraf.

¹²⁶ Uluslararası Adalet Divanı, "Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)", 27.9.1997, 46. Paragraf.

¹²⁷ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 199 - 201.

¹²⁸ 1960 Kıbrıs Anayasası m. 133.1, "bir Yunan, bir Türk ve tarafsız bir yargıçtan oluşan bir Cumhuriyet Yüksek Anayasa Mahkemesi" kurulmasını öngörmektedir.

¹²⁹ 1960 Kıbrıs Anayasası m. 153/1'e göre, "iki Yunan yargıç, bir Türk yargıç ve tarafsız bir yargıçtan oluşan bir Yüksek Adalet Divanı" olacaktır.

¹³⁰ 1960 Kıbrıs Anayasası m. 179/1, "bu Anayasa Cumhuriyetin en yüksek yasasıdır" şartını koşar.

larına bakacaktır¹³¹. Oysa bu davada sanıkların dördü de Türk olmasına rağmen Başsavcı ile Mahkeme'nin üç üyesi Kıbrıslı Rum yargıçlardan oluşmuştur¹³².

Mahkeme, 10 Kasım 1964'te davalılar tarafından ileri sürülen gerekçelere karşı kararını açıklamıştır. Mahkeme ilk olarak Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında var olan koşulları tanımlamıştır. Mahkemeye göre; Kıbrıslı Türkler, kurulu hükümete karşı örgütlü silahlı isyan hali içerisindeydi¹³³. Bu durum can kaybına ve maddi hasara yol açmıştır. Bu kapsamda isyancı gruplar, devlet topraklarının bazı alanlarını fiziksel olarak kontrol etmiştir. B.M. Barış Gücü, barışı tesis etmek ve daha fazla kan dökülmesini önlemek amacıyla Ada'da görev almıştır. Bu olaylar üzerine Yüksek Anayasa Mahkemesi Ağustos 1963'ten itibaren ve Yüksek Adalet Divanı Haziran 1964'ten ayından itibaren işlevini durdurmuştur. Bunun üzerine adalet idaresi sistemi çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır¹³⁴. Zira 21 Aralık 1963'ten bu yana ne Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ne Türk Bakanlar ne de Temsilciler Meclisi üyeleri Hükümetin işlerine katılmamıştır¹³⁵. Kıbrıslı Türk memurlar ise bakanlıklardaki ve ofislerdeki görevlerine geri dönmemişlerdir. Yargıda görev alan Türk üyelerin görevlerine dönmemeleri, bu üyeleri Rum Cumhurbaşkanı ile birlikte ortak atayacak olan Türk Cumhurbaşkanı'nın da göreve dönmeyişi adalet hizmetlerinin karşılanmasına engel oluşturmuştur. Şu halde adalet hizmeti dâhil tüm kamu hizmetlerinin durması nedeniyle devletin çökmesi tehlikesine karşı 33/1964 sayılı Adalet İdaresi Yasası çıkarılmış, böylece kamu yararı gözetilmiştir¹³⁶. Zaruret halinin yansımaları olan bu Yasa'nın 1960 Kıbrıs Anayasası'na aykırılığı ileri sürülemez. Davalılar tarafından ileri sürüldüğü gibi zaruret haline başvurmak yerine 1960 Kıbrıs Anayasası çerçevesinde olağanüstü hal ilan edilmesi ile bir sonuca ulaşılması imkânsızdır¹³⁷. Zira olağanüstü hal şartlarında yalnızca bazı temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması, durdurulması söz konusuysen adli hizmetlerin yürütülmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır¹³⁸. Bundan sonra Mahkeme, 1960 Kıbrıs Anayasası'nın yürürlükte olduğunu, getirilen düzenlemelerin geçici nitelikte olduğunu, zaruret haline neden olan sebepler ortadan kalktığına

¹³¹ 1960 Kıbrıs Anayasası m. 155/3.

¹³² The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 206 - 207.

¹³³ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 206 - 207.

¹³⁴ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 207 ve 249.

¹³⁵ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 225 ve 249.

¹³⁶ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 208.

¹³⁷ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 215, 225 ve 257.

¹³⁸ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 215, 225 ve 257.

geçici düzenlemelerin ortadan kalkacaklarını açıklamıştır. Mahkeme, 33/1964 sayılı Adalet İdaresi Yasası'nın Anayasa'ya uygun olarak çıkarılmasının mümkün olmadığını farkındadır. Bu sebeple; “Cumhurbaşkanı Yardımcısı hükümete katılmayı bıraktığından ve onun Lefkoşa'nın Türk mahallesindeki ofisine Kıbrıslı Rum yetkililer erişemediğinden ve aynı zamanda Kıbrıslı Türk kamu görevlileri görevlerine dönmediklerinden dolayı bu tarafın katılımı olmaksızın Yasa'nın çıkarıldığını” açıklayarak gerekçesini sunmuştur¹³⁹.

Mahkemenin / daha geniş bir ifade ile Kıbrıslı Rumlar'ın hukuksal gerekçesi olan zaruret hali; nitelendirme ve şartlar bakımından eksikliklerle doludur. Şöyle ki; yukarıda da belirtildiği üzere zaruret hali tek olanak/son çaredir, mevcut hukuk düzeni ile giderilebilecek bir tehdit ya da acil durum halinde zaruret haline başvurulamaz. Şu halde mevcut hukuk düzeni içerisinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını tehdit eden durumlara karşı olağanüstü hal ilan edilmesi söz konusudur. Mahkeme, her ne kadar bu yolun var olan sorunları karşılamayacağını açıklamış olsa da, bu yolun denenmemiş olması bir eksikliktir¹⁴⁰.

Zaruret halinin tek/son çare olduğuna yukarıda değinilmiştir. Bu tek/son çareye başvurmadan önce Kıbrıslı Rumlar, Mahkeme'nin Türk yargıcı olan üyelerini katılmaya ikna etmek için herhangi bir çaba göstermemişlerdir¹⁴¹. Rum tarafı, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın işbirliği yapmaması dışında herhangi bir gerekçe sunamamışlardır. Kaldı ki, 1960 Kıbrıs Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın işbirliği yapmama hakkı bulunmaktadır¹⁴². Uluslararası Adalet Divanı, *Gabcikovo* davasında devam eden müzakereleri, zaruret halinin uygulanmasından önce tüketilmesi gereken diğer yollar olarak değerlendirmiştir¹⁴³. Ancak Kıbrıslı Rumlar, açıkça uluslararası anlaşmaların ve anayasanın değiştirilmesi anlamına gelen bu yola başvurmadan önce Garantör devletlerle müzakere dahi etmemiştir.

Zaruret haline meşru ve yasal otorite tarafından başvurulabilir. Ancak 1963 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar, Ada'nın tek ve yasal hükümeti iddiasıyla hareket etmişlerdir. Bunun sonucu olarak Kıbrıslı Türkler; devlet organları ile kamu idaresindeki görevlerinden dışlanmışlardır. Bu durum 1959 - 1960 Anlaşmaları'nın açık ihlali olduğundan Kıbrıslı Rumlar tek başlarına Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti kabul edilemezler. Şu halde ortada meşru ve yasal bir otorite yoktur. Bu otorite tarafından zaruret haline dayanarak uluslararası yükümlülüklerin ihlal edilmesi kabul edilemez. Daha açık bir ifade ile zaruret haline dayanılarak

¹³⁹ The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports, 215, 237 ve 270.

¹⁴⁰ M. M. Stavsky, “The Doctrine of State Necessity in Pakistan”, 16 *Cornell Int'l L.J.S.* 341 (1983), 358.

¹⁴¹ Stavsky, “The Doctrine of State Necessity in Pakistan”, 358.

¹⁴² 1960 Kıbrıs Anayasası m. 183.

¹⁴³ Uluslararası Adalet Divanı, “Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)”, 27.9.1997, 46. Paragraf, 092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

çıkarılan 33/1964 sayılı Yasa, Temsilciler Meclisi tarafından çıkarılmıştır. Ancak bu Yasa'nın geçerli olması için Temsilciler Meclisi'nde Türk üyelerin bulunması da zorunludur¹⁴⁴. Bu şart sağlanmamıştır. Davalıları yargılayan Mahkeme'nin kendisi bile Anayasa'ya uygun olarak kurulmamıştır ve meşru devlet otoritesi sıfatını taşımamaktadır. Bu dönemde B.M. Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda Kıbrıslı Türkler'in görevden çekilmelerine ya da ihraç edilmelerine Kıbrıslı Rumlar'ın katkı sağladığını açıklamıştır¹⁴⁵. Toparlamak gerekirse, dengenin bozulmasına katkı sağlayan, Kıbrıslı Türkler'i yok sayan ve kamu alanlarından dışlayan Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru ve yasal otoritesi olmadıkları açıktır¹⁴⁶. Şu halde zaruret hali kapsamında değişiklik yapma yoluna gitmeleri de kabul edilemez.

Mahkeme, zaruret halinin bir diğer gerekçesi olarak B.M. Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı Kararı'nı göstermiştir¹⁴⁷. Karar'da yer alan Kıbrıs Cumhuriyeti nitelendirmesi, Mahkeme tarafından Kıbrıslı Rumlar'ın tek ve yasal hükümet olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Aslında B.M. Güvenlik Konseyi, 1959 - 1960 Andlaşmalarına uygun bir şekilde Kıbrıs Hükümeti'nin temsil edilmediğini bilmesine rağmen bunu "*bir iç mesele*" olarak görmüştür¹⁴⁸. Doktrinde yer alan bu görüş, hukuki dayanaktan yoksundur. Zira uluslararası andlaşmalarla kurulan bir düze-

¹⁴⁴ Kıbrıs Anayasası'na m. 182/1'e göre bir yasa tasarısı ancak mevcut tüm Rumlar'ın ve Türkler'in basit ayrı çoğunluğu ile yasalabilir. Bununla birlikte, ülkenin yargı yapısının gözden geçirilmesi, sırasıyla Rum ve Türkler'in toplam sayısının üçte ikisinin ayrı ayrı çoğunluğunu gerektirir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na uygun olarak işleyen bir yasama organı yoktur.

¹⁴⁵ B.M. Özel Temsilcisi'nin sunduğu rapor önem taşımaktadır. Buna göre Kıbrıslı Rum yetkililer Ada'da ki zaruret haline son verme olasılığını içeren durumu reddetmişlerdir. Daha açık bir ifade ile Kıbrıslı Türk milletvekilleri; Temsilciler Meclisi'ne geri dönmeyi talep etmiş, Kıbrıs'taki B.M. Barış Gücü ile Meclis toplantılarına güvenli bir şekilde katılmayı istemiş, bu şekilde Meclis'te görülecek konularla ilgili resmi bir davet ve bildirim olması durumunda, oturumlara katılmaya hazır olacaklarını vurgulamıştır. B.M. Özel Temsilcisi bu talebi o zamanki Meclis Başkanı Klerides'e iletmiştir. Klerides, bunun için bazı şartlar sunmuştur. İlk olarak Kıbrıslı Türk milletvekillerinin Meclis tarafından çıkarılan yasaları kabul etmeleri talep edilmiştir. Kabul edilen yasaların 'Hükümet' (Rum Yönetimi) eliyle Türk bölgelerine uygulanacağı ifade edilmiş, Türk milletvekillerinden buna karşı çıkmayacaklarına dair garanti istenmiştir. İkinci olarak, anlaşmaya varılmadığı takdirde, Anayasa m. 78'de yer alan ayrı çoğunluklara ilişkin hükmün kaldırılacağı ve Meclis'in her üyesinin tüm kararlar için bir oy hakkına sahip olacağı belirtilmiştir. Sonuç itibarıyla bu konularda anlaşmaya varılmadığı takdirde Kıbrıslı Türk milletvekillerinin Meclis'e girmesine izin verilmeyeceği ve artık Meclis'te yasal bir statülerinin olmayacağı ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, Ada'da tek taraflı uygulanan zaruret halinin sona erdirilmesinin açık bir reddi olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, Kıbrıslı Rum devlet yetkilileri; devletin oluşumu ve sürdürülmesi için her türlü talebi reddetmişlerdir; açıklamalar için bkz. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Raporu, S/6569, 29.07.1965 Tarih, 7, 8/b-d ve 9. Paragraflar, Report of the Secretary-General on the recent developments in Cyprus (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹⁴⁶ M. Zaim Necatigil, *The Cyprus Question and Turkish Position in International Law*, (Oxford, Oxford University Press, 1989), 56.

¹⁴⁷ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 186 sayılı Karar, 4.3.1964 Tarih, Microsoft Word - Agreement p1.rtf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

¹⁴⁸ Stefan Talmon, "Impediments to Peacekeeping: The Case of Cyprus", *International Peacekeeping: The Yearbook of International Peace Operations* C. 8 (2002): 33 - 63, 38.

nin bozulması “iç mesele” olarak nitelendirilemez. Düzenin devam ettirilmesi Kıbrıs Cumhuriyeti ve diğer garantör devletler bakımından bir yükümlülüktür¹⁴⁹.

Zaruret hali bakımından “ilgili devletin katkı vermemesi” olumsuz şartı söz konusudur. Bu kapsamda Annan Planı kapsamında yapılan referandum neticesi hatırlanmalıdır. Referandum neticesinde çıkan hayır kararı ile Kıbrıslı Rumlar normal şartlara dönüşü engellemiş ve bu iradelerini açıkça ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda zaruret hali gerekçesi son derece tartışmalı hale gelmiştir¹⁵⁰.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere zaruret halinin şartlarının oluşmadığı açıktır¹⁵¹. Kıbrıslı Rumlar, bu tez üzerinden Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal hükümeti şeklinde Ada’yı idare etmek istemektedirler. Bu tezin uluslararası kamuoyu tarafından benimsendiğine dair örneklerde bulunmaktadır. Şöyle ki;

- Güvenlik Konseyi tarafından 4 Mart 1964 tarihinde alınan 186 sayılı Karar’da “Kıbrıs Hükümeti”nden bahsedilmiş, bu Karar ile Kıbrıs devletinin tek ve yasal temsilcisi olarak Rum Yönetimi tanınmıştır.
- Birleşmiş Milletler ile Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütler, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üyeliğinin 1963’ten sonra da sürdüğünü teyit etmişlerdir. Hatırlanacağı üzere Kıbrıslı Rumlar 1963’ten sonra 1959 - 1960 Andlaşmaları’nı “zaruret hali” hukuksal gerekçesiyle ihlal etmiş ve 1960 Kıbrıs Anayasası’nın temel hükümlerini tek taraflı ve anayasal usullere aykırı bir şekilde değiştirmişlerdir.
- B.M. Genel Kurulu’nun 1 Kasım 1974 tarihli Kararı’nda Kıbrıs Cumhuriyeti’ne saygı duyulmasını istemesinden de kuvvet alarak Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket etmeye başlamıştır.
- Kıbrıslı Rumlar’ın yoğun çabaları üzerine B.M. Genel Kurulu karar almış, işbu Karar’ın içeriğinde Rumlar’ın Ada’nın tamamında egemenlik hakkının olduğu ve işgalci güç olarak nitelendirilen Türk Birlikleri’nin Ada’dan çekilmesi ve K.T.F.D.’nin sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁵².
- Bu Karar’dan sonra Kıbrıs Barış Harekâtı, B.M. Güvenlik Konseyi tarafından 11 Mayıs 1984 tarih, 550 sayılı Karar ile “işgal” olarak nitelendirilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 29 Temmuz 1974 tarih, 573 sayılı Karar ile ilk harekâtın andlaşmalar kapsamında yapıldığını ancak ikinci harekâtın işgal niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Bu kararlar ile Türkiye’nin Garanti Andlaşması’na dayanan harekâtı “işgal” olarak nitelendirilmiş, Ada’nın tek ve yasal temsilcisi olarak Kıbrıslı Rumlar kabul edilmiştir.

¹⁴⁹ Talmon, “Impediments to Peacekeeping: The Case of Cyprus”, 38.

¹⁵⁰ Kudret Özersay, “The Excuse of State Necessity And Its Implications on the Cyprus Conflict”, *Perceptions* C. 9, S. 4 (2004): 31 - 70, 70.

¹⁵¹ Pazarıcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 175.

¹⁵² Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 37/253 sayılı Karar, 13.5.1983 Tarih.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi “*Loizidou Davası*” kapsamında Ada’da tek devlet olduğunu, bu devletin Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu, tek ve yasal hükümetinin Rum Yönetimi’nden teşekkül ettiğini, K.K.T.C.’nin tanınmadığını, buraya karşı açılacak davaların Türkiye’ye yönetilmesi gerektiğini kabul etmiştir¹⁵³.
- B.M. Genel Kurulu tarafından alınan bir Karar ile Kıbrıslı Rumlar’ın Ada’nın tamamında egemenlik hakkının olduğu ve işgalci güç olarak nitelendirilen Türk Birlikleri’nin Ada’dan çekilmesi istenmiştir¹⁵⁴.
- Avrupa Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal hükümeti iddiasıyla Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin 3 Temmuz 1990’da yaptığı adaylık başvurusunu kabul etmiş, Rum Yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla 2004 yılında Avrupa Birliği’ne tam üye olmuşlardır¹⁵⁵.
- Rum Yönetimi’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal idaresi olarak kabulü ile Doğu Akdeniz’de deniz sınırlandırma andlaşmaları yapabileceği kabul edilmiş, bu kapsamda Rumlar bölgede Lübnan, İsrail ve Mısır ile deniz sınırlandırma andlaşmaları yapabilmışlerdir.

Zaruret halinin şartlarının oluşmadığı, 1959 - 1960 Andlaşmaları’nın ve bu kapsamda 1960 Kıbrıs Anayasası’nın ihlal edildiği açıkken uluslararası kamuoyu tarafından Kıbrıslı Rumlar’ın Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal temsilcisi olarak benimsenmesi düşündürücüdür. Bu kapsamda Kıbrıslı Türkler’in ve Türkiye’nin tezlerini daha iyi bir şekilde anlatabilmesi ve uluslararası kamuoyu oluşturması gerekmektedir.

SONUÇ

Kıbrıs Sorunu esas itibariyle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelmiştir. O dönem Ada’yı elinde bulunduran İngiltere, savaş nedeniyle ağır ekonomik bunalıma girmiştir. Yürüttüğü Süveyş Kanalı askeri harekâtı başarısız olmuş, aynı zamanda Kıbrıs’ta artan Rum terörü ile Ada’da ciddi kayıplar vermeye başlamıştır. Bunun üzerine İngiltere stratejisini değiştirmiş, Ada’yı bu şekliyle

¹⁵³ Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti adına iki başvuru yapmışlardır. İlki 19 Eylül 1974 tarihli 6780/74 sayılı başvurudur. İkincisi 21 Mart 1975 tarihli 6950/75 sayılı başvurudur. Bu iki başvuru neticesinde Kıbrıslı Rumlar, Türkiye’nin Barış Harekâtını Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na taşımıştır. Netice olarak Kıbrıslı Rumlar kendilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal hükümeti olduğu görüşünü kabul ettirmiştir, benzer açıklamalar için bkz. Pazarcı, *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*, 162.

¹⁵⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 37/253 sayılı Karar, 13.5.1983 Tarih.

¹⁵⁵ Arşava, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, 50; Garanti Andlaşması m. 1’de yer alan “*Herhangi bir devletle, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmamak*” yükümlünün ihlal edildiği ve bu karar alınırken Kıbrıslı Türklerin yok sayıldıkları açıktır. 1. maddenin lafzından bu anlamın çıktığına dair doktrindeki benzer görüşler için bkz. “*Bu son yükümlün yerine getirilmesi bağlamında Kıbrıs Cumhuriyeti “Ada’nın gerek birleşme, gerekse taksimini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edecek tüm faaliyetleri” yasaklayacaktır*”, açıklamalar için bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 13.

yönetmek yerine burada sabit ve garanti edilmiş askeri üsler bulundurma fikrini benimsemiştir. Bu kapsamda Ada'nın geleceği ile ilgili Türkiye ile Yunanistan arasında müzakereler başlatmıştır. Müzakerelerin başlangıcında Türkiye taksim görüşünü savunurken, Yunanistan Enosis görüşü ile Ada'nın Yunanistan'a bağlanması görüşünü savunmuştur. Birbiri ile çelişen bu talepler yoğun müzakereler neticesinde uzlaşma noktasına gelmiş, ardından 1959 - 1960 Andlaşmaları akdedilmiştir. Bu Andlaşmalar'ın akabinde Kıbrıs Anayasası kabul edilmiş, 16 Ağustos 1960 tarihinde ise Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti; ortaklık cumhuriyeti şeklinde tasarlanmış, iki toplumun dengesi üzerine kurulmuştur. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti; uluslararasılaşmış anayasa sahip, yetkileri kısıtlı, iki toplumlu bir devlettir. Yasama, yürütme ve yargı organları iki toplumun belirli oranda karşılaştırılmış üyeleri eliyle yürütülecektir. Bu anayasal düzen; 1960 ile 1963 yılları arasında yürütülmüş, ancak 30 Kasım 1963'te Kıbrıslı Rumlar Anayasa'nın değiştirilmesi talebinde bulunmuşlardır. Kıbrıslı Rumlar buna gerekçe olarak 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın akdedilmesi sırasında ve öncesinde bazı geçersizlik sebeplerinin varlığı göstermişlerdir. Değişiklik talepleri Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmemiş, buna karşın Kıbrıslı Rumlar şiddet hareketlerine girişerek Ada'daki Türkler'i sindirmeye/ yok etmeye başlamışlardır. Artan terör ve tedhiş ortamında Kıbrıslı Türkler, devlet organları (*Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, Bakanlıklar, milletvekilleri, yüksek mahkeme üyelikleri*) ve kamu idarelerindeki görevlerinden uzaklaştırılmış, görevlerini yerine getiremez hale getirilmişlerdir. Bundan hemen sonra Kıbrıslı Rumlar 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçersizliğini ileri sürme fikrinden vazgeçmiş, bunun yerine Anayasa'yı tek taraflı olarak anayasal hüküm ve usullere aykırı bir şekilde değiştirmişlerdir. Bu değişiklikler neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi iddiasıyla hareket etmeye başlamışlardır. Bu durumu zaruret hali hukuksal gerekçesi ile açıklamışlardır. Bu hukuksal gerekçeye ilişkin dayanakları ilk olarak Kıbrıs Rum Yüksek Mahkemesi, *Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri (The case of Ibrahim)* davasında açıklamıştır. Kıbrıslı Rumlar'ın zaruret haline dayanan uygulamalarına yönelik uluslararası nitelikteki ilk karar, B.M. Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı Kararı olmuştur. İlgili Karar'da Konsey, Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun dışında Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümetinin Kıbrıslı Rumlar olduğuna dair kararlar almıştır.

Kıbrıslı Rumlar; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti olmak, Ada'yı tek başlarına yönetmek, Türkler'e azınlık statüsü vererek Ada'nın yönetiminden uzaklaştırmak gibi hedeflere sahiptir. Ancak bu hedefe ulaşmak için ileri sürülen gerek 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçersizliğine ilişkin görüşler gerekse de zaruret haline dayanan görüşler hukuki dayanaktan yoksundur. Ön-

celikle Andlaşmalar'ın geçersizliği bakımından ileri sürülen sebepler üzerinde durulmalıdır. Andlaşmalar'ın geçersizliğine ilişkin nedenler genel olarak 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Kıbrıs sorunundan çok sonra imzalanan ve ondan da çok sonra yürürlüğe giren işbu Sözleşme teamül hükümleri arz ettiği ölçüde mevcut soruna uygulanabilir niteliktedir. Bu kapsamda Kıbrıslı Rumlar Andlaşmalar'ın geçersizliğine ilişkin nedenlerini Sözleşme'nin teamül niteliğini haiz; i-) *temsilciye baskı* (m. 51), ii-) *devlete baskı* (m. 52), iii-) *andlaşmanın esaslı şekilde ihlali* (m. 60), iv-) *kuvvet kullanımı yasağı* v-) *rebus sic stantibus* (m. 62) ve vi-) *sonraki imkansızlık* (m. 61) nedenlerine dayandırmışlardır. Bu nedenler kapsamında ileri sürülen tüm görüşler hukuki dayanaktan yoksundur. Zira; *ilk olarak* Rum temsilcisi Makarios'un kişiliğine yönelen bir baskının varlığı ispat edilememiştir. *İkinci olarak* devlete baskı geçersizlik nedenine dayanmak için ortada "silahlı saldırı" olması gerekmektedir. Siyasi tehditler bu kapsamda sayılamazlar. *Üçüncü olarak* Rum temsilci Makarios, Ada'da bulunan Türk askeri birliklerinin varlığını 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın esaslı ihlali olarak nitelendirmiş olsa da, bu birliklerin varlığı bizatihi İttifak Andlaşması'ndan kaynaklanmıştır. İlgili Andlaşma'ya göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğüne yönelen saldırılara karşı koyma amacı söz konusudur, Türk birliği de bu amaçla (*Ada'da artan tedhiş ve terör eylemlerine karşı*) Ada'da görev almıştır. *Dördüncü olarak* Kıbrıslı Rumlar, Garanti Andlaşması m. 4'te yer alan müdahale hakkını kuvvet kullanma yasağını ihlal eden bir hüküm olarak nitelendirilmiş olsa da, bu hüküm ilgili tüm tarafların ortak rızası ile kararlaştırılmıştır. Müdahale hakkı "düzenin tekrar tesis edilmesi" ile sınırlı tutulmuştur. Yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler'e üyelik başvurusu esnasında yapılan araştırmada Birleşmiş Milletler Şartı'nda bu hususu içeren m. 2/4'e ve hiyerarşi kuralı getiren m. 103'e aykırılık görülmemiştir. *Beşinci olarak* rebus sic stantibus, andlaşmaların sona erdirilmesi için yalnızca bir neden sunar, andlaşmayı kendiliğinden sona erdirmez. Rebus sic stantibus dayanan neden Kıbrıslı Rumlar tarafından sunulamamıştır. *Altıncı olarak* sonraki imkansızlık nedenine gerekçe olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuki kişiliğinin sona erdiği ileri sürülmüş olsa da, bu kişiliği ortadan kaldırmaya çalışan Kıbrıslı Rumlar'ın bizzat kendileri olmuştur. Bütün bu geçersizlik nedenlerinin hukuken dayanağı bulunmamakla birlikte Sözleşme m. 45'e göre bir devlet, andlaşmanın geçersiz kılınması veya ihlâl nedeniyle sona erdirilmesi ya da askıya alınması konusunda bilgi sahibi olduktan sonra, açıkça ya da davranışlarıyla üstü kapalı biçimde, bahse konu andlaşmanın geçerli olduğunu ya da yürürlükte kalmaya devam ettiğini kabul etmişse, bu türden işlemlerle ilgili bir gerekçeye artık başvuramayacaktır. Şu halde; Kıbrıslı Rumlar'da 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçerli olduğunu kabul ettiklerinden dolayı artık bu geçersizlik nedenlerine başvuramayacaklardır.

Kıbrıslı Rumlar tarafından zaruret haline ilişkin ileri sürülen görüşler de hukuksal dayanaktan yoksundur. Kıbrıslı Rumlar, zaruret haline ilişkin görüşlerini ilk olarak *Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri (The case of Ibrahim)* davası esnasında açıklamışlardır. Kıbrıs'ta terör ve tedhiş olaylarının giderek tırmandığı, silahlı isyana girildiği, isyancıların ülkenin belirli topraklarını kontrol ettikleri, Kıbrıslı Türkler'in devlet organlarındaki ve kamu idarelerindeki görevlerine gelmedikleri, devletin çökme aşamasına geldiği; tüm bu yaşananlardan ötürü Anayasa'nın askıya alındığı, Anayasal usullere aykırı bazı düzenlemelerin getirildiği, bunların geçici oldukları ve bunların Anayasa'ya aykırılıklarının ileri sürülemeyeceği, 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın ve bunlara dayanan Anayasa'nın geçerli oldukları ileri sürülmüştür. Bu nedenlere dayanarak açıklanan zaruret hali, hukuksal dayanaktan yoksundur. Zira bahsedilen terör ve tedhiş olayları bizzat Kıbrıslı Rumlar tarafından çıkarılmıştır. Olağanüstü olarak nitelendirilen olaylar, olağan dönem içerisindeki tedbirler ile baş edilmesi mümkün olaylar şüphesi uyandırmaktadır. Mevcut Anayasa ile bunların üstesinden gelinebilecek olmasına rağmen son çare olan zaruret haline başvurulması bu kurumun kötüye kullanıldığını açıklar niteliktedir. Zira zaruret haline başvurulmadan önce diğer yol ve yöntemlere başvurulmamıştır. Kıbrıslı Türkler'in devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerine gidememesi terör olaylarından kaynaklanmıştır. Daha açık bir ifade ile Kıbrıslı Türkler yürütülen sindirme politikasının neticesinde görevlerine devam edemez hale getirilmişlerdir. Bu kapsamda Kıbrıslı Türkler'i sindirme ve yok etme politikası kapsamında hem devlet idaresinin çökmesine sebep olup hem de bu gerekçeye dayanarak zaruret haline başvurulamaz. Yani sıra zaruret haline ancak yasal ve meşru otorite tarafından başvurulabilir. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti bakımından yasal ve meşru otorite olmadıklarından bu şartı da taşımamaktadırlar. Zaruret hali bakımından "*ilgili devletin katkı vermemesi*" olumsuz şartı aranmaktadır. Bu kapsamda Annan Planı neticesinde çıkan hayır kararı ile Kıbrıslı Rumlar normal şartlara dönüş yolunu engellemiş ve bu iradelerini açıkça ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda zaruret hali gerekçesinin varlığı tamamen tartışmalı hale gelmiştir.

Bu açıklamalar ve oluş neticesinde; Kıbrıslı Türkler'in ve aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıslı Rumlar tarafından ileri sürülen 1959 - 1960 Andlaşmaları'nın geçersizliği ile zaruret hali görüşlerinin hukuki şartlarının oluşmadığını; Kıbrıslı Rumlar'ın 1959 - 1960 Andlaşmalarını ihlal ettiklerini uluslararası kamuoyuna anlatabilmesi ve haklı davasını açıklayabilmesi gerekmektedir. Bu makalenin yazıldığı tarihte, bunun hala eksikliği yaşanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel ve Kaya, İbrahim. *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. Ankara: Seçkin, 2022.
- Arsava, Fusun. “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi C. 51, S. 1* (1996): 43 - 51.
- Averoff-Tossizza, Evangelos. *Lost Opportunities, The Cyprus Question 1950 - 1963*. New York: New Rochelle, 1986.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 3314(XXIX) sayılı Karar, 14.12.1974 Tarih. Introductory Note - Elizabeth Wilmshurst, Fellow of the Royal Institute of International Affairs at Chatham House, Professor of International Law at University College London, United Kingdom - English, (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 37/253 sayılı Karar, 13.5.1983 Tarih. nr042731.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 814 sayılı Karar, 17.12.1954 Tarih. A_RES_814(IX)-EN (1).pdf (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Raporu. S/6569, 29.07.1965 Tarih. Report of the Secretary-General on the recent developments in Cyprus (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 358 sayılı Karar, 15.08.1974 Tarih. Resolution 358 (1974) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 1098. Toplantı, 27.02.1964 Tarih. Security Council official records, 19th year, 1098th meeting, 27 February 1964, New York (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 186 sayılı Karar, 4.3.1964 Tarih. Microsoft Word - Agreement p1.rtf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 353 sayılı Karar, 20.07.1974 Tarih. Resolution 353 (1974) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 367 sayılı Karar, 12.03.1975 Tarih. Resolution 367 (1975) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 541 sayılı Karar, 18.11.1983 Tarih. Resolution 541(1983) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 550 sayılı Karar, 11.05.1984 Tarih. Resolution 550(1984) / (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- De Lupis, Ingrid Detter. *International Law and Independent State*. England: Gower, 1989.
- Doğan, İlyas. *Devletler Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2013.
- Ehrlich, Thomas. “Cyprus, the Warlike Isle: Origins and Elements of the Current Crisis.”, *Stanford Law Review* (1966): 1021 - 1098.
- Ehrlich, Thomas. *International Crises and the Role of Law: Cyprus, 1958-1967*. Oxford: Oxford University Press, 1974.
- Erkiner, H. Hakan. *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*. Ankara: Seçkin, 2023.

- Güler, Yavuz. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi.”, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* C. 5, S. 1 (2004): 101 - 112.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk / Konu Anlatımı - Temel Belgeler - Örnek Kararlar*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.
- Gürel, Şükrü S. *Kıbrıs Tarihi-I (1878 - 1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984.
- Gürel, Şükrü S. *Kıbrıs Tarihi-II, 1878-1960; Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.
- Hacıbekiroğlu, Zübeyde. *Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Keesing’s Contemporary Archives. *1963 - 1964 Vol 14*. Bristol: Keesing’s Publication Limited (of London), 1963.
- Keesing’s Contemporary Archives. *1963 - 1964 Vol 15*. Bristol: Keesing’s Publication Limited (of London), 1964.
- Lord, McNair. *The Law of Treaties*. Oxford: Clarendon Press, 1961.
- Macdonald, R. ST. J. “International Law and the Conflict in Cyprus.”, *The Canadian Yearbook of International Law* (1981): 3 - 49.
- Mızrak, Baransel. *Kıbrıs Sorununa İlişkin Türk Tezlerinin Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Analizi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Question and Turkish Position in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Özersay, Kudret. “The Excuse of State Necessity And Its Implications on the Cyprus Conflict.”, *Perceptions* C. 9, S. 4 (2004): 31 - 70.
- Özersay, Kudret. *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topuluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, 2009.
- Pazarcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*. Ankara: Turhan Kitapevi, 2015.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitapevi, 2018.
- Reçber, Kamuran. *Uluslararası Hukuk Ders Kitabı*. İstanbul: Dora Basım Yayın, 2023.
- Ronzitti, Natalino. *Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity*. Martinus Nijhoff: Dordrecht, 1985.
- Sevinç, Derya. “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960).”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S. (2017): 171 - 206.
- Sönmezoğlu, Faruk. “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975.”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* C. 38, S. 3-4 (2011): 223 - 255.
- Stavsky, M. M. “The Doctrine of State Necessity in Pakistan.”, *16 Cornell Int’l L.J.S.* 341 (1983).
- Talmon, Stefan. “Impediments to Peacekeeping: The Case of Cyprus.”, *International Peacekeeping: The Yearbook of International Peace Operations* C. 8 (2002): 33 - 63.

- The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964), Cyprus Law Reports.
- Toluner, Sevin. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977.
- Toluner, Sevin. *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş ve Kaynaklar) - Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından*. (Derleyen ve Düzenleyenler: Prof. Dr. Ayşe Nur Tütüncü, Dr. Enver Arıkoğlu, Dr. Verda Neslihan Akün, Dr. Elif Başkaracaoğlu). İstanbul: Beta, 2017.
- Trimikliniotis, Nicos ve Demetriou, Corina. *Legal Framework In The Republic of Cyprus, Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 3*. Norway: Peace Research Institute Oslo (Prio), 2012.
- Uluslararası Adalet Divanı. "Balıkçılık Davası". 2.2.1973. 055-19730202-JUD-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2024).
- Uluslararası Adalet Divanı. "Gabcikovo - Nagymaros Davası (Macaristan / Slovakya)". 27.9.1997. 092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf (icj-cij.org) (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2024).
- United Nations. *Yearbook of International Law Commission 1966*. New York: United Nations Publication, 1967. legal-tools.org/doc/74bb2d/pdf/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- United Nations. *Yearbook of International Law Commission 1980*. New York: United Nations Publication, 1981. ilc_1980_v2_p2.pdf (un.org) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).
- Vatansever, Müge. "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi.", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 12 (2010): 1487 - 1530.
- Wippman, David. "International Law and Ethnic Conflict on Cyprus.", *Texas International Law Journal* C. 31, S. 2 (1996): 141 - 181.